

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра теорії і методики початкової освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: «Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами інноваційних технологій на уроках української мови»

Виконала:
Коваленко Тетяна Григорівна
013 Початкова освіта

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Пішун С. Г.

Допущено до захисту:
«___» _____ 2023 року
Завідувач кафедри

Дата захисту: «___» _____ 2023 року
Національна оцінка _____
Кількість балів: ___ Оцінка ECTS ____
Підписи членів комісії:

Глухів 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	9
1.1. Погляди на досліджувану проблему в теорії і практиці початкової освіти	9
1.2. Завдання та психолого-педагогічні особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках української мови	20
Висновки до першого розділу.....	229
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	311
2.1. Методика застосування на уроках української мови інноваційних технологій та їх вплив на формування комунікативної компетентності молодших школярів.....	31
2.2. Методика дослідження рівнів сформованості комунікативної компетентності в учнів початкових класів	43
2.3. Опис методики формування комунікативної компетентності молодших школярів засобом інноваційних технологій на уроках української мови	47
2.4. Впровадження в освітній процес методики формування комунікативної компетентності молодших школярів засобом інноваційних ігрових технологій на уроках української мови	59
2.5. Аналіз результатів дослідження.....	69
Висновки до другого розділу	71
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76
ДОДАТКИ.....	83

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасна початкова школа – це школа самореалізації та самоактивізації особистості, а завданням вчителя є не лише надання учням певного обсягу знань, а й формування вміння спілкуватися, творчо мислити, мати свою позицію, брати на себе відповідальність; здатність до мобільності, швидкої зміни соціальних ролей – тобто бути людиною компетентною.

Як зазначено в Законі України «Про освіту», в сучасній початковій школі відбувається «переорієнтація процесу формування комунікативної компетентності особистості молодшого школяра та пошуки ефективних шляхів його реалізації». Формування у здобувачів початкової освіти комунікативної компетентності, як складової компетентнісної парадигми, складає методологічну основу Державного стандарту загальної середньої освіти в Україні, відповідає потребам сьогодення, узгоджується з гуманітарним підходом до організації й оцінки результативності початкової освіти. У Державному освітньому стандарті початкової освіти підкреслено, що «теоретичні відомості у початковій мовній освіті є не самоціллю, а важливим підґрунтям і засобом формування у молодших школярів комунікативної компетентності».

Одним із найголовніших завдань сучасної початкової освіти має стати формування комунікативної компетентності здобувачів освіти за умови використання інноваційних технологій.

Вчитель початкової школи відіграє головну роль у розвитку комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти – вивчення ним початкового рівня розвитку комунікативної компетентності учнів, усвідомлення проблем, які лежать у цій сфері, використання інноваційних форм, методів і засобів роботи на уроках української мови в сучасній початковій школі.

Питання проблеми розвитку комунікативної компетентності та розвитку мовлення здобувачів початкової освіти присвячено низку наукових доробок, які характеризуються комплексним підходом та багатоаспектністю досліджень. Теоретичні аспекти розвитку комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти представлено у працях багатьох сучасних вітчизняних науковців (В. Бадер, О. Біляєв, Л. Бірюк, Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Вишник, С. Дубовик, О. Мельничайко, С. Пішун, В. Собко та ін.); про вплив психофізичного розвитку на становлення мовленнєвої особистості школяра йдеться у дослідженнях вітчизняних вчених-психологів (О. Запорожець, Г. Костюк, О. Леонтєв та ін.); питанням формування культури мовлення та спілкування присвячені праці вітчизняних дослідників (С. Єрмоленко, М. Пентилюк та ін.); розвитку діалогічного мовлення – С. Дубовик, Л. Соловець та ін.; проблему компетентнісного підходу до формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти розглядають сучасні дослідники (О. Біляєв, В. Вихрущ, А. Мудрик, О. Пометун та ін.).

Значно оптимізують процес розвитку комунікативної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови і літератури інноваційні технології навчання, застосування яких зміцнює мотивацію, активізує пізнавальну діяльність учнів, дає змогу підвищити інтенсивність та ефективність мовної освіти та розвиток комунікативних навичок.

Однак, аналіз теоретичної та методичної літератури з досліджуваної проблеми вказує на недостатню увагу науковців до питання формування комунікативної компетентності молодших школярів засобом використання інноваційних технологій в процесі вивчення української мови.

Більшість методик та теоретичних розробок щодо застосування інноваційних технологій спрямовано не на розвиток комунікативної компетентності учнів початкової школи, а на надання їм лише знань з навчального предмету; відсутні практичні методики для застосування на уроках

української літератури інноваційних технологій, як засобу формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Така ситуація призводить до виникнення суперечностей між наявним та необхідним рівнем комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти; відсутністю практичних методик формування комунікативних умінь та навичок молодших школярів у процесі вивчення української мови за допомогою інноваційних технологій; традиційним підходом до формування комунікативної компетентності умінь і зростаючими потребами у компетентних всебічно розвинених випускниках початкової школи.

Актуальність теми, прагнення вирішення зазначених суперечностей, недостатня методична розробленість питання використання інноваційних технологій, як засобу формування комунікативної компетентності учнів на уроках української мови в сучасній початковій школі зумовили вибір теми магістерської роботи: **«Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами інноваційних технологій на уроках української мови».**

Мета магістерської роботи полягає у теоретичному та експериментальному обґрунтуванні організаційних і методичних основ формування комунікативної компетентності молодших школярів шляхом застосування інноваційних технологій на уроках української мови.

Завдання дослідження:

- проаналізувати погляди на досліджувану проблему в теорії і практиці початкової освіти;
- визначити завдання та психолого-педагогічні особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів в умовах сучасної початкової школи;
- висвітлити шляхи застосування в практиці сучасної початкової школи інноваційних технологій та їх вплив на формування комунікативної

компетентності молодших школярів;

– експериментально дослідити ефективність запропонованої методики використання на уроках української мови інноваційних технологій, як засобу формування в учнів початкових класів комунікативної компетентності; дослідити рівні сформованості комунікативної компетентності в учнів третіх класів сучасної початкової школи до і після формувального впливу.

Об’єкт дослідження – процес вивчення української мови в початковій школі.

Предмет дослідження – процес формування комунікативної компетентності молодших школярів засобом інноваційних технологій на уроках української мови.

Для реалізації мети дослідження та поставлених завдань було використано наступні **методи дослідження**:

– теоретичні: аналіз філософської, психолінгвістичної, лінгвістичної, педагогічної, лінгводидактичної літератури для визначення теоретико-методичних засад дослідження; синтез й узагальнення наукових положень з досліджуваної проблеми;

– емпіричні: спостереження за освітнім процесом у початкових класах на уроках української мови для отримання первинної інформації; бесіди, анкетування для визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний етапи) для перевірки ефективності методики використання на уроках української мови інноваційних технологій, як засобу формування в учнів початкових класів комунікативної компетентності;

– статистичні: кількісний і якісний аналіз експериментальних даних, порівняльна характеристика результатів експерименту для перевірки ефективності розробленої методики використання на уроках української мови інноваційних технологій, як засобу формування в учнів початкових класів

комунікативної компетентності.

Теоретичне значення одержаних результатів дослідження:

– обґрунтовано організаційно-методичне забезпечення процесу формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти шляхом застосування на уроках української мови інноваційних ігрових технологій («Квест», «Сторітелінг», «РАФТ», «Кубування», «Щоденні 5» та ін.);

– уточнено поняття «компетенція», «компетентність», «комунікативна компетентність», «комунікативна компетентність молодшого школяра»;

– отримано можливість подальшого розвитку наукових уявлень про сутність процесу формування комунікативної компетентності у здобувачів освіти в процесі вивчення української мови засобом інноваційних технологій.

Практичне значення магістерської роботи полягає у вдосконаленні організаційних підходів до формування комунікативної компетентності учнів початкової школи засобом інноваційних технологій в процесі вивчення української мови; розроблено конспекти уроків з української мови та сценарії виховних заходів для формування комунікативної компетентності учнів початкових класів з використанням інноваційних технологій («Квест», «Сторітелінг», «РАФТ», «Кубування», «Щоденні 5» та ін.).

Матеріали магістерського дослідження можуть бути використані керівництвом, вчителями початкової школи під час укладання навчально-виховних програм з української мови з метою формування у здобувачів початкової освіти комунікативної компетентності; під час проведення методичних семінарів і курсів підвищення кваліфікації вчителів початкової школи.

Прогностичний потенціал проведеного дослідження зумовлений можливістю використання його результатів для здійснення подальшої науково-дослідницької роботи за темою «Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами інноваційних технологій на уроках української

МОВИ».

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. Загальний обсяг роботи становить 100 сторінок. У тексті вміщено 9 рисунків, з яких 3 діаграми, та 10 таблиць. Додатки викладено на 17 сторінках. У списку 75 використаних джерел, що охоплюють 7 сторінок.

База дослідження. Миколаївський ЗЗСО І-ІІІ ступенів Роменської міської ради Сумської області.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1.1. Погляди на досліджувану проблему в теорії і практиці початкової освіти

Перехід до гуманістично-інноваційної моделі в сучасній українській початковій освіті підвищує рівень інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу суспільства. Сьогоднішні здобувачі початкової освіти повинні стати повноцінними членами українського суспільства з актуальними знаннями, комунікативними людьми з гнучкістю і критичністю мислення та високими адаптаційними можливостями та досконало володіти рідною мовою.

У світлі реформування освітньої системи українська початкова освіта зорієнтована на формування комунікативної компетентності учнів – здатності розв'язувати за допомогою мовних засобів комунікативні завдання в конкретних формах та ситуаціях спілкування.

Формування в учнів комунікативної компетентності, базою для якої є комунікативні уміння, сформовані на основі мовленнєвих умінь і навичок є головною метою вивчення української мови в початковій школі. Головною метою стратегії розвитку освіти в Україні, визначеною в державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), є «забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації». Відповідно до положень Закону України «Про освіту», освіта є «основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку

суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» [34, с. 45].

У Державному освітньому стандарті початкової освіти підкреслено, що «теоретичні відомості у початковій мовній освіті є не самоціллю, а важливим підґрунтям та засобом формування у молодших школярів комунікативної компетентності» [34, с. 56]. Державний стандарт початкової освіти, визначаючи вимоги до опанування молодшими школярами знань через діяльність, передбачає формування комунікативної компетентності учнів початкових класів, створюючи умови для особистісно-орієнтованого навчання. Головною метою концепції Новою української школи є створення школи, в якій «буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у житті» [5, с. 63].

Проблема формування комунікативної компетентності учнів на уроках в початковій школі в різних аспектах відображена в педагогічній, психологічній, лінгвістичній науковій літературі і є актуальною, як в теорії, так й у практиці початкової освіти.

На думку А. Вихрущ, «все життя людини протікає в постійному спілкуванні: незалежно від статі, віку, освіти, соціального стану, територіальної та національної приналежності і багатьох інших даних, що характеризують людську особистість, ми постійно запитуємо, передаємо і зберігаємо інформацію, тобто активно займаємося комунікативною діяльністю» [17, с. 12].

Як зазначає Н. Бібік, відповідно до концепції Нової української школи, щоб навчити здобувачів початкової освіти спілкуватися, необхідно «сформувати людину, здатну творчо мислити, ухвалювати рішення, розв'язувати проблеми, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, адаптуватися до умов життя, здатну до мобільності, швидкої зміни соціальних ролей, тобто бути людиною компетентною, а не лише у наданні учням певного обсягу знань і умінь» [5, с. 93].

Не випадково всі видатні зарубіжні і вітчизняні філософи, психологи і педагоги минулого, що відомі не тільки, як видатні педагоги, а й як вчителі-словесники, методисти, автори підручників і художніх творів для дітей, приділяли велику увагу інтелектуальному та комунікативному розвитку дитини засобами мови (Я. Коменський, Дж. Локк, І. Огієнко, Ж. Піаже, Й. Песталоцці, Ж-Ж. Руссо, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький та ін.). Педагогічні, психологічні і методичні питання формування мовленнєвої і комунікативної компетентності молодших школярів відображені у педагогічній та психологічній спадщині (І. Бех, О. Запорожець, О. Леонт'єв та ін.) та у наукових працях сучасних вітчизняних вчених (В. Бадер, Л. Бірюк, А. Богущ, М. Вашуленко, О. Вишник, Н. Гавриш, Л. Мелешко, О. Мельничайко, В. Собко та ін.).

Емоційне благополуччя або самопочуття молодшого школяра залежить не тільки від того, скільки в нього друзів серед однокласників, які охоче з ним спілкуються, а й від того, наскільки взаємні ці симпатії чи прагнення до спілкування. Як зазначав В. Сухомлинський, «чим більше взаємних симпатій і менше взаємних антипатій у класному колективі, тим краще самопочуття всіх учнів, сприятливіший психологічний клімат для їхнього всебічного розвитку» [26, с. 112].

Теоретичні розробки провідних психологів (В. Давидов, Д. Ельконін, О. Леонт'єв та ін.) розкрили основні положення теорії розвитку психіки дитини, теорії діяльності: «цілеспрямованість, предметність, склад та побудова, практичний та теоретичний рівень, ідеї щодо ієрархії діяльностей і визначального типу діяльності тощо» [31, 42].

Метою нової української школи є підготовка дітей до життя, й цей процес починається саме зі шкільної парти, тому сучасна початкова мовленнєва освіта намагається впроваджувати різні інноваційні технології на уроках української мови. Дослідженням питання використання інноваційних технологій з метою

формування мовленнєвої та комунікативної компетентності молодшого школяра займалися різні вітчизняні науковці (А. Гамалій, Я. Кодлюк, Х. Лийметс, Є. Мазур, Л. Мелешко, О. Пометун, Л. Пироженко, О. Потєбня, А. Радченко, В. Сухомлинський, В. Федоренко, П. Щербань та ін.).

У працях ряду сучасних українських науковців (Н. Бібік, І. Гудзик, Н. Марецька, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та ін.) визначено поняття компетентнісного підходу в освіті, здійснено теоретичне обґрунтування змістового наповнення його основних категорій.

На нашу думку, здатність до комунікації є базовою та необхідною для всіх видів діяльності і проявляється у всіх сферах життя та навчання під час організації колективної діяльності молодших школярів, тому ми комунікативну компетентність розглядаємо як ключову, «наскрізну», інтегративну.

Компетентнісний підхід полягає у спрямованості навчального процесу на формуванні і розвитку основних компетентностей особистості. Враховуючи те, що компетентність є кінцевим результатом навчання, то виникає проблема оцінювання та системи перевірки навчальних досягнень молодих школярів на засадах компетентнісного підходу.

Як вважає О. Овчарук, «контроль має ґрунтуватися на позитивному принципі, який передбачає передусім врахування рівня досягнень учня, а не ступеня його невдач. Це вимагає відходу від інформаційної спрямованості навчання і перенесення акценту із засвоєння нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток у школярів здатності самостійно практично діяти, застосовувати індивідуальний досвід та досягнення у нестандартних, творчих, життєвих ситуаціях» [51, с. 33].

За визначенням тлумачного словника В. Бусела, «компетенція – це сукупність знань, умінь і навичок, досвіду, які є характерними і необхідними для ефективної продуктивної діяльності у певній галузі; компетентність – поінформованість, обізнаність, досвідченість у певній галузі, в якому питанні»

[16, с. 540]. Педагогічний словник М. Ярмаченка трактує компетентність як «результат оволодіння учнем відповідною компетенцією, що містить його особистісне ставлення до предмета діяльності, тому компетентність у певній освітній галузі – це поєднання відповідних знань, умінь і навичок, здібностей, досвіду, що дозволяє ефективно визначити і вирішувати проблеми, характерні для певної сфери діяльності» [75, с. 408].

Науковці по-різному підходять до визначення поняття компетентності та комунікативної компетентності. Найбільшого поширення, на думку Н. Бібик, М. Вашуленко, В. Мартиненко, набуло визначення компетентності «як сукупності знань і умінь, необхідних для ефективно професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [4, с. 148]. Н. Марецька рекомендує розуміти компетенцію «як реальну вимогу до засвоєння учнями сукупності знань, способів діяльності, досвіду, ставлення з певної галузі знань, якостей особистості, яка діє в соціумі, а компетентність – як реально сформовані особистісні якості учня та досвід діяльності» [46, с. 8].

Компетентність у смисловому значенні охоплює три аспекти: знання, вміння, навички. На думку А. Петровського, «компетентність є комплексною характеристикою особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку, знання, вміння, навички; має здатність до творчого вирішення завдань, ініціативності, самостійності, самооцінки, самоконтролю; це сформованість інтелектуальних операцій, спрямованість у діяльності, усвідомленість і мотиваційна насиченість. На кожному віковому етапі компетентність має орієнтовні показники розвитку особистості, тобто різні види компетенції» [54, с. 110].

За Ю. Ємельяновим, комунікативна компетентність – це «вища здатність особистості, яка дає змогу розв'язувати проблеми, що виникають у різних життєвих ситуаціях; це конгломерат знань, мовних та позамовних умінь і

навичок спілкування, набутих особистістю під час природної соціалізації, навчання та виховання» [29, с. 44]. Через поняття здатності трактують поняття «компетенція» В. Кальней і М. Шишов: «компетенція – це загальна здатність, яка ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах, які набуваються завдяки навчанню». Ключовим визначенням «компетенції» та «компетентності» науковці вважають поняття «готовності учня до виконання завдань у певній сфері знань – тобто компетенція є підготовленість учня до використання знань і способів діяльності» [72, с. 14]; як педагогічне явище, визначають компетентність О. Луценко і І. Родигіна, стверджуючи, що «це не специфічні предметні уміння та навички, навіть не абстрактні загально-предметні мисленнєві дії чи логічні операції, а конкретні життєві уміння, необхідні людині будь-якої професії» [61, с. 179].

Якщо компетенція – це сукупність знань, умінь і навичок, досвіду, які є характерними і необхідними для ефективної продуктивної діяльності у певній галузі, то компетентність – поінформованість, обізнаність, досвідченість у певній галузі знань чи розділі знань. Компетентність є результатом оволодіння учнем відповідною компетенцією, що містить його особистісне ставлення до предмета діяльності, тому компетентність у певній освітній сфері – це поєднання відповідних знань, умінь і навичок, здібностей, досвіду, що дозволяє ефективно визначити і вирішувати проблеми, характерні для певної сфери діяльності.

Таким чином, компетенцію ми розуміємо як реальну вимогу до засвоєння учнями сукупності знань, способів діяльності, досвіду, ставлення у певній сфері знань, якостей особистості, а компетентність – як реально сформовані особистісні якості учня та досвід у певній сфері діяльності.

На жаль, єдиного погляду на різні визначення цих двох термінів поки ще немає. Термін компетенція широко використовується в наш час там, де йдеться

про навчання і виховання. Ми будемо послуговуватися терміном «компетентність».

На нашу думку, компетентність – це комплексна характеристика особистості, яка включає суму знань, навичок та відносин, що дають змогу ефективно здійснювати певну діяльність. На кожному віковому етапі компетентність має орієнтовні показники розвитку особистості. У контексті проблеми нас передусім цікавить формування комунікативної і мовленнєвої компетентності молодших школярів.

Виступаючи за перебудову шкільного курсу мови на компетентнісній основі, М. Вашуленко визначає поняття «мовна особистість», як людину, яку «розглядаємо з точки зору її готовності виконувати мовленнєві дії – той, хто привласнює мову, для того мова є мовленням; мовна особистість характеризується не лише тим, що вона знає про мову, а й тим, як вона її може використовувати» [14, с. 24].

Під мовленнєвої компетентністю молодших школярів, як зазначає О. Вишневський, ми розуміємо «уміння уважно слухати, запам'ятовувати з одного прослуховування і розуміти фактичний зміст тексту, послідовність подій, основну думку висловлювання; переказувати прослухане чи прочитане; створювати монологічні висловлювання комунікативного спрямування, будувати діалог з врахуванням ситуації спілкування; толерантність у ставленні до думок інших, дотримання етичних норм у спілкуванні» [18, с. 124].

Проблема компетентнісного підходу до навчання молодших школярів української мови тісно пов'язана з практичною спрямованістю, на яку орієнтують чинні програми початкової школи.

Адаптація під світові стандарти української освіти в умовах її реформування, як вважає В. Славова, «повинна починатися з початкової школи і вимагає пошуку нових методів і прийомів навчання, формування ключових компетентностей та комунікативної компетентності, зокрема» [65].

Сьогодні, серед першочергових і актуальних напрямків творчої роботи вчителів є пошук і використання великої і різноманітної кількості методичних прийомів роботи, як традиційних, так і інноваційних ігрових технологій для урізноманітнення засобів навчання та формування комунікативної компетентності молодших школярів. Як зазначають Л. Бірюк і С. Пішун, «сучасні інноваційні технології стають типовим явищем освітянської практики, а готовність до їх застосування – вимогою до усіх педагогів» [7].

На думку О. Потєбні, сучасні технології на уроках в початковій школі не просте випробування і для вчителя: «по-перше, воно вимагає певного рівня обізнаності педагога в сучасних ігрових технологіях, активна індивідуальна робота учнів вимагає від педагога значної уваги і організованості з контролю за результатами такої діяльності та відповідної організації навчального процесу» [59, с. 41]; дослідники (Д. Будянський, А. Толкачова та ін.) вбачають «потенційні можливості для формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках української мови в інноваційних іграх» [12, 68].

Інноваційними технологіями, які застосовуються на уроках української мови в початковій школі є: технологія розвивального навчання; ігрові технології, технології проблемного навчання, критичного мислення, інтерактивні технології, навчання на інтегративній основі, метод проектів, інформаційні технології навчання.

На думку Л. Божович, «в ігровій діяльності розвиваються й перебудовуються пізнавальні психічні інтереси, зароджуються нові види діяльності, з'являються елементи навчання» [10, с. 188]. Соціологи і психологи (А. Добрович, Ю. Жуков, Л. Петровська, П. Растянников) пов'язують ігрову діяльність з розвитком «умінь давати соціально-психологічний прогноз ситуації спілкування, програмувати цей процес, вживаючись в атмосферу комунікативної ситуації і здійснювати управління процесом спілкування групи, колективу, команди» [28, 32].

Проблема комунікативної компетентності молодшого школяра та використання інноваційної ігрової діяльності в освітньому процесі початкової школи цікавила багатьох сучасних дослідників (І. Бех, М. Боришевський,

Л. Варзацька, А. Гамалій, О. Запорожець, О. Киричук, Л. Мелешко, Н. Непомняца, О. Потєбня та ін.). Як вважає О. Гончарук, в системі розвивального навчання блок занять з метою навчання та формування комунікативної компетентності являє собою «систему завдань спрямованих на діяльність учнів від визначення мети до моделювання теоретичних узагальнень та їх застосування для розв'язання окремих практичних питань, типова схема складається з орієнтовано-мотиваційного, пошуково-дослідницького, практичного та рефлексивно-оціночного етапів» [23, с. 70].

Ігрова діяльність в сучасній початковій школі має такі форми: самостійна технологія для засвоєння навчального предмета української мови; елемент більш загальної технології; урок або його частина; технологія позакласної роботи. В початковій школі ігрова технологія сприяє збагаченню та закріпленню у дітей словника, формуванню суспільствознавчих уявлень та понять, розвиває пам'ять, увагу, спостережливість, що впливає на формування комунікативної компетентності молодшого школяра.

Ігрові технології є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити процес навчання цікавими і захоплюючими. У концепції «Нова школа. Простір освітніх можливостей» зазначено, що «ефективне навчання організовується через діяльність, ігровими методами як у класі, так і поза його межами» [5, с. 14].

Із сучасних досліджень творчої ігрової діяльності як комплексного засобу, що може спонукати до самоаналізу, самооцінки й саморозвитку молодших школярів, здійснили науково-методичні розробки вітчизняні науковці (А. Гамалій, В. Караковський, Л. Коваль О. Савченко, Г. Селевко та ін.). Автор багатьох підручників, академік О. Савченко подала визначення

групової роботи на уроці як «форми організації навчання в малих групах (3-7 дітей) на основі співробітництва з чітко розподіленими завданнями для учнів, об'єднаних спільною навчальною метою», при цьому вчена звертає увагу, що «дана форма сприяє формуванню в учнів умінь співпрацювати, спілкуватися» [63, с. 59].

У працях І. Дивакової та багатьох інших дослідників висвітлено вплив сучасних методів і форм організації навчання, роль і місце інтерактивних форм навчання, як «способів формування компетентної освіти, що створює можливості для молодших школярів, розвиваючи функціональну грамотність (базові знання, уміння та навички), збагачуючи досвід ефективної комунікації в ситуаціях, подібних до життєвих, формуючи власну комунікативну поведінку та компетентність» [27, с. 33].

Інформаційне середовище стимулює учасників освітнього процесу до участі в принципово новому виді комунікації, орієнтованій на діяльнісний, операційний характер поведінки. На думку науковців (Л. Бірюк, О. Вихрущ, С. Дубчак, С. Пішун та ін.), ці тенденції призвели до зростання вимог до інформаційної компетентності вчителя. Педагогові все більше потрібні знання, сформовані вміння, навички ефективної взаємодії з швидко змінним інформаційним середовищем, уміння використовувати можливості, що надаються ним [8, 17].

Продуктивна і результативна робота сучасного педагога має спиратися на наявність у нього інформаційної культури, бо ключове завдання вчителя – відбір, систематизація, структуризація необхідної навчальної інформації, адекватне її пропонування з використанням можливостей новітніх ігрових технологій. Відповідно до цього, як вважає Л. Мелешко, «змінюється організація діяльності педагога, що дозволяє йому працювати з отриманою інформацією не на репродуктивному рівні, а на рівні творчості, що передбачає

аналіз, синтез, оцінку і народження нового знання та формування комунікативних умінь в молодших школярів» [47, с. 150].

Умови ефективного використання інноваційних технологій у молодшому шкільному віці, проблеми їх впливу на формування комунікативних компетентностей, на емоційну, вольову, моральну сферу дітей розглядається багатьма сучасними дослідниками (М. Васьуленко, Н. Головань, С. Копелюк, А. Мудрик, В. Стаднік, О. Хромченко та ін.). На сьогодні науковцями визначено сутність комунікативної компетентності молодшого школяра і з'ясовано основні чинники її формування; виокремлено і систематизовано комунікативні компетенції, що лежать в основі комунікативної компетентності і мають бути сформованими у молодших школярів; узагальнено і розкрито форми і методи формування комунікативної компетентності; розкрито передумови готовності вчителя до формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Науковцями підкреслено важливість використання інноваційних технологій для формування комунікативної компетентності, розкрито лінгводидактичні умови мовленнєвого розвитку учнів у процесі українськомовної освіти з використанням інтерактивних навчальних ігор, проаналізовано роль розвивального навчання, що сприяє розвитку міжособистісного спілкування і виявлено особливості функціонування психічних процесів і нервової системи та розкрито їх вплив на формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Однак, аналіз наукових літературних джерел засвідчує, що проблема формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами використання інноваційних технологій на уроках української мови ще не знайшла належного висвітлення у науковій літературі і відповідно реалізації у практиці освітнього процесу початкової школи – вона є багатогранною й потребує різностороннього вивчення.

1.2. Завдання та психолого-педагогічні особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках української мови

Навчання у початковій школі потребує переосмислення з огляду на загальні зміни ціннісних орієнтирів в освіті. Нині система освіти зорієнтована на формування комунікативної компетенції школярів, тобто формування здатності розв'язувати комунікативні завдання в конкретних формах та ситуаціях спілкування. Проблема визначення базових компетентностей учнів в умовах нової освітньої парадигми є важливою умовою відродження національної освіти.

Компетентність молодшого школяра, як зауважує Є. Мазур, є «результатом систематизованої навчальної діяльності, що виражається в активному оволодінні системою знань, а також здатності використовувати її з метою пізнання навколишньої діяльності і розв'язання проблем, що виникають у практичній діяльності» [44, с. 18].

Оскільки компетентність – це кінцевий результат навчання, актуалізується проблема оцінювання системи перевірки й оцінювання навчальних досягнень молодих школярів на засадах компетентного підходу – відповідно, до рекомендацій наданих документом «Інструктивно-методичні матеріали щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів» [35], контроль має ґрунтуватися на позитивному принципі, який передбачає передусім врахування рівня досягнень учня, а не ступеня його невдач.

Компетентнісний підхід в освіті О. Пометун розуміє як «спрямованість навчального процесу на формуванні і розвиток основних компетентностей особистості. Це вимагає відходу від інформаційної спрямованості навчання і перенесення акценту із засвоєння нормативно визначених знань, умінь і навичок

на формування і розвиток у школярів здатності самостійно практично діяти, застосовувати індивідуальний досвід та досягнення у нестандартних, творчих, життєвих ситуаціях» [57, с. 67].

Сутність компетентнісного підходу, на думку І. Гудзик, полягає у спрямуванні навчального процесу на набуття учнями важливих компетентностей, тобто «загальних здатностей особистості виконувати певний вид діяльності; компетентність базується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню й є показником успішності особистості. Компетентнісний підхід передбачає окреслення чіткого кола компетенцій, тобто необхідного комплексу знань, навичок, ставлень та досвіду, що дає змогу ефективно виконувати діяльність або певну функцію. Підхід визначається державою, установами або окремими особами, які організують той чи інший вид діяльності» [24, с. 16].

Таким чином, відповідність загальної здатності учнів виконувати певну діяльність тим вимогам, які висуваються до її виконання, є ступенем компетентності учня.

Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії і є результатом досвіду спілкування між людьми. Складовими комунікативної компетентності молодшого школяра В. Стадник вважає такі уміння: «орієнтуватися у різноманітних ситуаціях спілкування; ефективно взаємодіяти з оточенням, бути готовим до діалогу; володіти знаннями, уміннями і навичками конструктивного спілкування». Джерелом розвитку комунікативної компетентності науковець називає «трансляцію комунікативних умінь у процесі міжособистісної взаємодії з іншими людьми; оволодіння культурною спадщиною; спостереження за поведінкою інших людей в процесі комунікації; програвання в уяві комунікативних ситуацій; є важливим «прищеплювати молодшим школярам культуру спілкування» [67, с. 33].

Комунікативна компетентність передбачає комплексне застосування вербальних і невербальних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, вміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування. Формування комунікативної компетентності спрямоване на розвиток культури спілкування, засвоєння мовленнєвих та етичних норм спілкування.

На думку сучасних вчених (В. Бадер, М. Вашуленко, Л. Варзацька та ін.), комунікативна компетентність має інтегративний характер і містить в собі (Рис. 1.1):

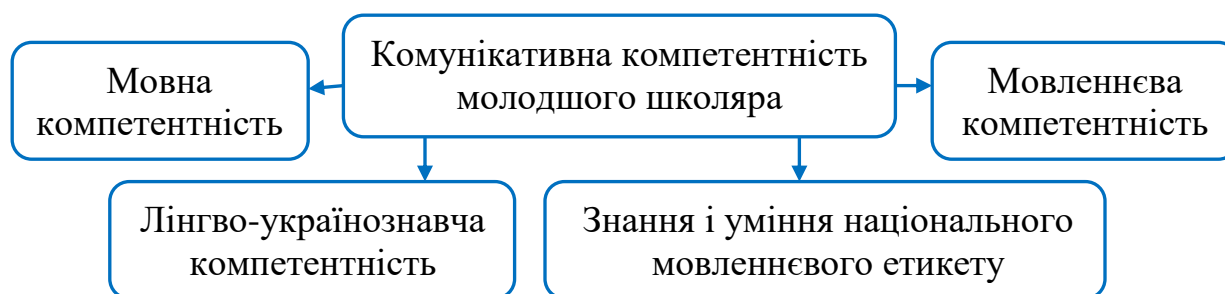

Рис. 1.1. Структура комунікативної компетентності

Мовна компетентність ґрунтується на знаннях про систему мовлення як основа формування фонетичних і орфоепічних, морфологічних, лексичних, лінгвістичних, корекційних умінь щодо правильності вживання граматичних норм, навичок правопису; мовленнєва компетентність – на знаннях про особливості усного та писемного мовлення; формуванні вміння ставити запитання і відповідати на них, створювати діалог, складати власні монологічні висловлювання різних стилів і жанрів, формування структурно-композиційних, інформаційно-змістових, лексико- та граматико-стилістичних умінь; лінгво-українознавча компетентність – на знаннях про національну культуру; знання і уміння національного мовленнєвого етикету – на умінні доречно використовувати у мовленні національний фольклор (українські приказки,

прислів'я, ідіоми) і дотриманні норм українського мовленнєвого етикету [2; 13; 15].

У зв'язку з цим, перед початковою школою ставиться завдання цілеспрямовано готувати здобувачів освіти не лише до праці і пізнання, а й до спілкування, оскільки, як зауважує М. Пентилюк, «здатність до спілкування з людьми є як одним із важливих чинників соціалізації, так й формування комунікативних потреб і можливостей особистості» [53, с. 9].

Отже, основними завданнями формування комунікативної компетентності молодших школярів є: підвищення загальної культури особистості; включення учнів у процес взаємодії з оточуючими людьми для задоволення потреб у спілкуванні; розвиток техніки спілкування і взаємодії, здібностей, почуттів, переконань, умінь стверджувати взаємовідносини як вищу цінність спілкування; формування риторичних знань, умінь і навичок (Рис. 1.2).

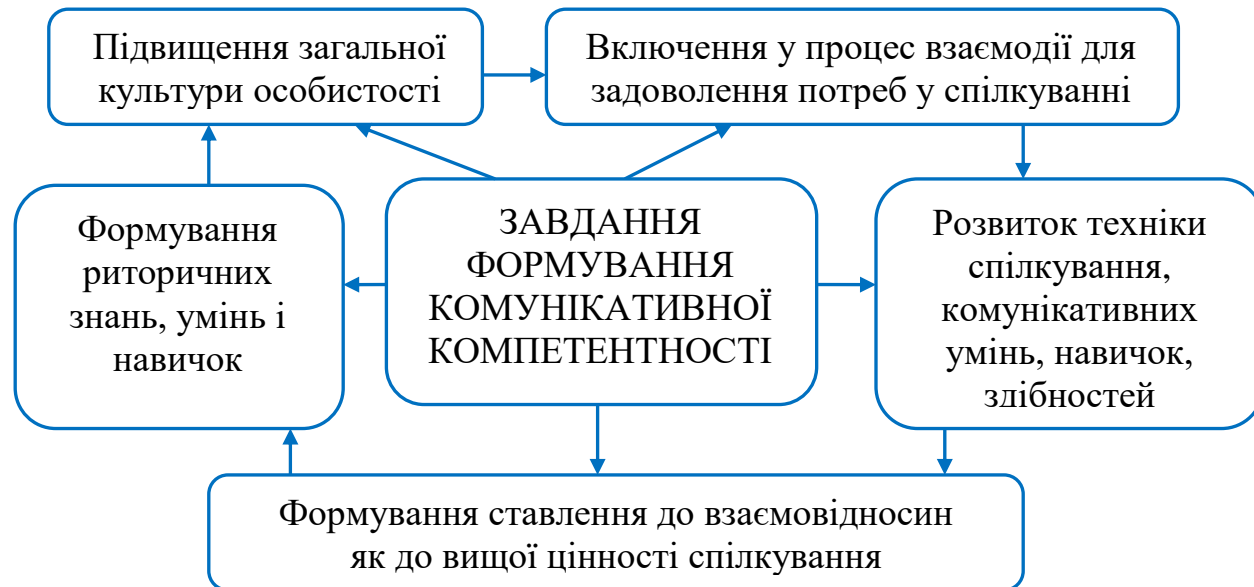

Рис. 1.2. Завдання формування комунікативної компетентності молодших школярів

Найбільше часу в школі молодші школярі проводять на уроках, найважливішим з яких є урок української мови, де формується ставлення учнів до світу, їх соціальна позиція, свідомість, ціннісно-сміслові ядра світогляду та інші компоненти індивідуальної свідомості, зміст яких вказує на те, що особистість бере для себе із соціального досвіду, скільки бере й якого значення цьому надає.

Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти та навчальної програми з української мови для 1-4 класів, зміст складових комунікативної компетентності молодшого школяра (мовної, мовленнєвої і соціокультурної) полягає в оволодінні мовами та способами взаємодії з людьми, навичками роботи в групі – учень має вміти відрекомендувати себе, написати листа, анкету, заяву, поставити запитання, вести дискусію тощо [34, с. 164].

Базою формування в учнів комунікативної компетентності, як зазначає О. Вишник, є комунікативні уміння, сформовані на основі мовленнєвих умінь і навичок, тому «одним з важливіших завдань навчання української мови у початкових класах полягає у формуванні усіх видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання і письма» [19, с. 22].

На думку В. Мельничайко, сутність завдання формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках української мови є «формування системи умінь молодшого школяра самостійно продукувати висловлювання з певною комунікативною метою і передбачає систему умінь: пов'язаних з темою, її розумінням і розкриттям; уміння підпорядковувати висловлювання певному задуму, виражати свою думку, позицію, ставлення; уміння розмежовувати головне й другорядне відповідно до теми і задуму; уміння будувати текст, в усній формі – імпровізувати, в письмовій – записувати без помилок; уміння редагувати» [48, с. 14].

Рис. 1.3. Формування комунікативних умінь молодшого школяра на уроках української мови

Формування комунікативної компетентності учнів на уроках української мови, на думку вітчизняних науковців (С. Копелюк, Є. Пасічник та ін.), передбачає «застосування комунікативних методів, що ґрунтуються на комунікативній функції мови, тобто її призначенні бути засобом спілкування, комунікації, а також самовираження і відповідають ряду вимог:

– усі висловлювання учнів мають бути мотивованими – виникати в разі потреби щось сказати, написати, вступити з кимось у контакт, поділитися своїми думками і почуттями, яка виникає під час природних чи створених з навчальною метою штучно, комунікативно-мовленнєвих ситуацій (діалогів, суперечок, обговорень, ігор, листування, бесід на екскурсіях і прогулянках);

– учень-автор усного і писемного висловлювання повинен добре розуміти те, про що він буде говорити, тобто володіти достатньою, достовірною і важливою інформацією, яку необхідно відібрати, систематизувати, структурувати, підпорядкувати авторському задуму;

– мета комунікації буде досягнута за умови достатнього володіння її учасниками мовними засобами – багатим активним словником, умінням швидко і правильно утворювати граматичні форми, будувати речення і зв'язувати їх у текст, добирати найкращі засоби мови для конкретної комунікативної ситуації;

– висловлювання учня повинно мати адресата, тому на кожне запитання він має отримати відповідь, його розповідь має бути почута, письмовий твір – прочитаний (хоча б однією людиною), висловлена думка – обговорена, лист – прочитаний, відповідь – оцінена» [40, 52].

Комунікативні методи в процесі вивчення молодшими школярами української мови мають свої прийоми, засоби навчання, педагогічні технології, типи вправ, за допомогою яких здійснюється: створення мовленнєвих ситуацій; накопичення матеріалу для мовлення в результаті екскурсій, походів, ігрової діяльності, спостережень тощо; організація різних видів діяльності, які створюють потребу у спілкуванні; ведення записів, щоденників; створення казок, незвичайних історій; творчі літературні проби в прозі, віршах.

Проблема компетентнісного підходу до навчання рідної мови тісно пов'язана з практичною спрямованістю, на яку орієнтують чинні програми початкової школи. Згідно з навчальною програмою, комунікативно-мовленнєвий принцип є визначальним у мовленнєвому розвитку учнів, формуванні у них досвіду міжособистісного спілкування, комунікацію з джерелом інформації. Визначальним у мовленнєвому розвитку учнів, у формуванні в них досвіду міжособистісного спілкування Л. Коваль вважає комунікативно-мовленнєвий принцип, пов'язаний із джерелом інформації [37, с. 92].

Комунікативна активність молодшого школяра – це системна якість особистості, що проявляється у бажанні налагодити стосунки з оточуючими людьми, у прагненні особисто виявити турботу, і знаходить реалізацію у взаємодії з іншими.

На думку М. Вашуленка і С. Дубовик, формування комунікативної компетентності молодшого школяра передбачає «комунікативне спрямування мовлення: висловлювання будується із врахуванням вікових особливостей адресата, рівня його освіченості, вибору мовленнєвого етикету – залежно від цього добираються такі засоби, які забезпечуватимуть найкращий контакт учасників спілкування. Формування культури мовлення і спілкування – це виховання навичок літературного спілкування, пропагування і засвоєння літературних норм у слововживанні, граматичному оформленні мовлення, у вимові та наголошуванні, неприйняття спотвореної мови або «суржику» [15, с. 12].

На думку багатьох дослідників (В. Бадер, Д. Будянський, М. Вашуленко, Ю. Жуков, О., О. Киричук О. Корніяка та ін.), критеріями культури мовлення і спілкування є: змістовність, логічність, точність, багатство, виразність, чистота, правильність, комунікативне спрямування (Рис. 1.4).

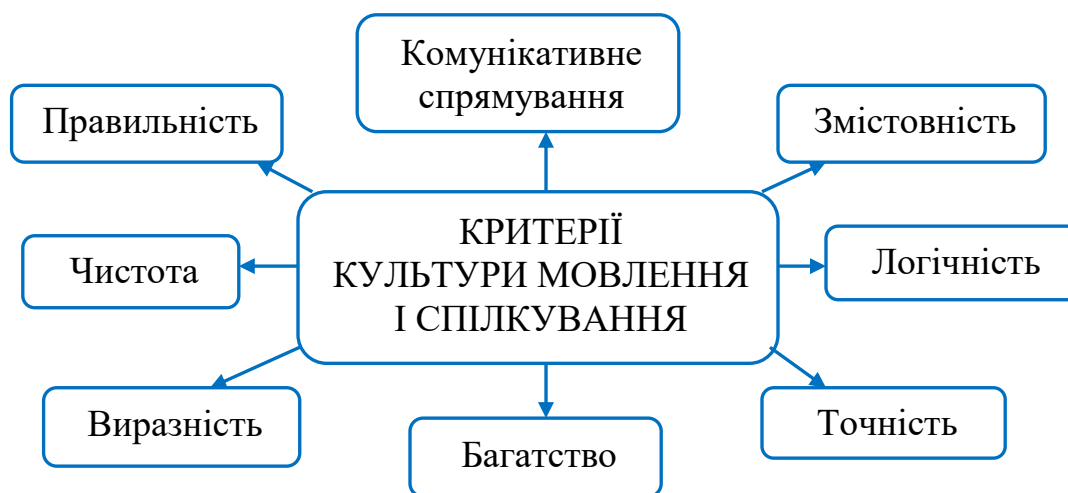

Рис. 1.4. Критерії культури мовлення і спілкування

Змістовність мовлення виражається в тому, що, незалежно від типу й обсягу висловлювання, воно має розкривати певну тему, нести важливу інформацію, цінну ідею тощо. Другим критерієм є логічність мовлення –

послідовність, обґрунтованість викладу думок, відсутність пропусків і повторів, наявність висновків, які впливають зі змісту.

Точність мовлення забезпечується не тільки вмінням мовця точно передавати факти, спостереження чи почуття, але й здатністю вибирати з цією метою такі мовні засоби – слова і словосполучення, які найточніше передають істотні риси того, про що або про кого йдеться у висловлюванні. Отже, точність вимагає багатства мовних засобів, їх розмаїття, а також уміння вибирати в кожному конкретному випадку слова, які найбільше відповідають змісту повідомлення чи твору.

Важливе значення для сприймання мовлення має його виразність. Під виразністю слід розуміти не тільки дотримання розділових знаків та інтонації, а й уміння мовця яскраво, переконливо і стисло висловлювати думку, здатність впливати на людей відбором фактів, побудовою фраз, добором слів, настроєм розповіді. Важливим критерієм культури мовлення є його чистота, яка передбачає уникнення в мовленні так званих слів-паразитів, діалектизмів, русизмів тощо. Особливе значення має критерій правильності мовлення, тобто відповідність його літературній нормі.

Як вважають сучасні дослідники (О. Білоус, В. Стадник та ін.), культура мовлення й етика мовного спілкування учнів початкової школи повинні відповідати таким вимогам: висловлювання мають бути правильними, точними, виразними. необхідно добирати потрібні для вираження думки слова, вміло будувати з них речення і пов'язувати їх між собою; слова слід правильно наголошувати; під час спілкування не можна заміняти слова жестами, мімікою, вигуками; слід виразно вимовляти слова, вміло користуватися інтонацією; під час спілкування вживати слова ввічливості (під час зустрічі і прощання, для вираження запитання, просьби, подяки тощо), які слід добирати залежно від того, кому вони адресовані (товаришам, батькам, учителям, знайомим чи незнайомим людям); потрібно вміти вислухати до кінця співбесідника, не

перебивати його без потреби, а якщо є така необхідність, то попросити вибачення. У початковій школі формування культури спілкування здійснюється у процесі навчання на уроках та у позаурочний час [6, 67].

Отже, комунікативна компетентність є здатністю молодшого школяра вступати в комунікацію, бути зрозумілим, невимушено спілкуватися і передбачає комплексне застосування мовних і немовних засобів, уміння змінювати глибину, коло спілкування та інтерпретувати невербальні прояви інших людей.

Формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках української мови є актуальним завданням для методики навчання української мови в початковій школі, виконання якого допоможе реалізувати ціннісний, розвивальний та виховний аспекти навчального предмета і різні завдання комунікативного характеру шляхом застосування інноваційних технологій на уроках української мови.

Висновки до першого розділу

Формування комунікативної компетентності молодших школярів є актуальною проблемою сучасної початкової школи, а саме: розробка таких підходів до навчання української мови, які б посилювали орієнтованість на формування комунікативної компетентності молодшого школяра.

Комунікативна активність особистості є інтегральною, динамічною, виховуваною якістю особистості, яка в своєму формуванні має багатоетапний і багатофакторний характер та проявляється в турботі про колектив у процесі досягнення ним суспільно-вагомих цілей, в осмисленні значення діяльності на користь сім'ї, колективу, позитивному емоційному ставленні до неї і до її членів, а через них – до суспільства в цілому, прагненні і готовності діяти,

керуючись інтересами колективу, в спрямованості на оцінку власної поведінки і діяльності з точки зору цінностей і норм тих, хто їх оточує.

Сутність формування комунікативної компетентності у молодших школярів на уроках української мови полягає у складній взаємодії і взаємовпливові найбільш вагомих складових організацій навчально-пізнавальної діяльності у процесі гри, які за ступенем впливу на учня знаходиться у такій послідовності: суспільно-педагогічна спрямованість спілкування у класному колективі, зміст соціально-комунікативної діяльності учнів, міжособистісні стосунки у колективі, структура соціально-комунікативної активності на уроках сам процес її формування у молодшого школяра.

Становлення нової системи дошкільної освіти, орієнтованої на входження у світовий освітній простір потребує суттєвих змін інноваційного спрямування у формуванні комунікативної компетентності молодшого школяра. Особливістю цієї тенденції початкової освіти є реальна варіативність, пошук нових підходів до навчання та виховання учнів, що є невід'ємною ознакою демократизації та гуманізації початкової освіти.

Застосовуючи на уроках української мови інноваційні технології, як засіб формування комунікативної компетентності молодших школярів, педагог ставить перспективну мету: підготувати дитину не до окремого уроку «на завтра», а підготувати її до самостійного життя, тобто виявити потенціал учнів, створити умови для розвитку комунікативної особистості, яка вміє формувати власну думку, розв'язувати проблеми, здатна самостійно займатися власною освітою і спілкуватися з людьми.

Сьогодні вчитель початкової школи повинен не тільки давати знання, уміння, навички, а, в першу чергу створювати передумови для розвитку учня як гармонійної особистості, спроможної успішно навчатися в основній школі і

вміти спілкуватися з оточенням, доводити свою думку, будувати у подальшому своє життя та професійний шлях.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2.1. Методика застосування на уроках української мови інноваційних технологій та їх вплив на формування комунікативної компетентності молодших школярів

Безпосередньої організації процесу формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти на уроках української мови передуює зважене, продумане моделювання програми змісту відповідної роботи з учнями, що передбачає планування комунікативної діяльності в процесі навчання, виховного впливу, проведення заходів, що відповідають виховним цілям і задачам, педагогічної і моральної ситуації у колективі, особливостей комунікативної активності окремих учнів та класу в цілому.

Початкова школа розкриває широкі можливості для застосування на уроці української мови різних засобів формування комунікативної компетентності молодших школярів. Сучасні уроки української мови в початкових класах спрямовані на формування мовної та мовленнєвої компетентності дітей, розвиток комунікативних, творчих здібностей, уміння створювати оригінальні усні й письмові висловлювання в будь-якій формі, користуючись фонетичним, лексичним, стилістичним, граматичним багатством рідної мови. На думку С. Єрмоленко, уроки української мови в початкових класах дуже різноманітні за змістом, структурою, способами організації навчальної діяльності [30, с. 34];

низка науковців (В. Давиденко, О. Комар, А. Кіктенко, О. Пехота, І. Підласий та ін.) ефективними засобами для формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках української мови вважають інноваційні технології [25; 39; 55]. Серед найбільш ефективних засобів формування комунікативної компетентності учнів на уроках української мови вітчизняні науковці називають: ігрові технології («Квест»; «Сторітелінг»; «Кожні 5»; «РАФТ» та ін.); інтерактивні технології («Мозкова атака», «Асоціативний куш», «Інтерв'ю», «Кола Венна», «Дискусія» та ін.); технології критичного мислення та інші.

Враховуючи вікові особливості молодших школярів, С. Шмаков, як інновацію, на уроках української мови пропонує для формування комунікативної компетентності в учнів застосовувати ігрові технології, пояснюючи це тим, що «у ході гри молодші школярі виконують комунікативно-мовленнєві завдання уроку, спрямовані на підвищення мовної активності; формування комунікативних навичок; соціально-культурний розвиток особистості невимушено – граючись» [73, с. 145].

Інноваційні ігрові технології відіграють велику роль та надають ефект в процесі розвитку комунікативної компетентності молодших школярів О. Киричук пояснює це тим, що «у грі існує суб'єктивна свобода для дитини: мають змогу самотійно (без допомоги дорослих) розподіляти ролі, контролювати один одного, стежити за точністю виконання того чи іншого завдання – тут дитина виконує роль, яку взяла на себе, враховуючи свій досвід» [36, с. 289].

Як зауважує Я. Кодлюк, «якщо вільна ігрова діяльність дітей виступає переважно як самоціль, то у ході мовної гри на уроці української мови, мовно-розумова діяльність учнів стає більш евристичною і творчою, підвищується її мотивація. Багато ігор потребують уміння викладати свої думки у зв'язній і зрозумілій формі, використовуючи відповідну термінологію». При підборі ігор

для уроки української мови, Я. Кодлюк радить педагогу «поєднувати два елементи – навчальний та ігровий. Створюючи ігрову ситуацію відповідно до змісту програми, педагог повинен чітко спланувати діяльність учнів, спрямувати її на досягнення поставленої мети. Коли визначено завдання, вчитель надає йому ігровий зміст, окреслюючи ігрові дії, і це спонукає учнів до гри. А коли виникає особиста зацікавленість, то з'являються й активність, і творчі думки, і хвилювання за себе, команду, весь колектив» [38, с. 81].

На думку Л. Мелешко, «гра молодшого школяра створює умови для отримання комунікативного досвіду: публічних виступів, ведення дискусії, стратегічної і тактичної поведінки особистості та команди в умовах, що постійно змінюються, окрім того, розвиваюча мета полягає в розвитку логічного мислення, кмітливості, здатності переносити знання у нову ситуацію тощо. Виховна мета ігрової діяльності молодшого школяра на уроках української мови полягає у розвитку комунікативної компетентності та позитивних якостей характеру, наполегливості, сміливості, ініціативи, винахідливості, взаємодопомоги, адекватної оцінки власних можливостей та можливостей інших учасників гри, свідомої дисципліни, чесного виконання правил тощо» [47, с. 153].

Готуючись до уроку з використанням ігрової діяльності, педагог повинен чітко продумати послідовність ігрових дій, організацію учнів, тривалість гри, її контроль, підбиття підсумків та оцінку. Головними умовами ефективності застосування ігор, як вважає А. Богуш, є «органічне включення в навчальний процес; захоплюючі назви; наявність справжніх ігрових елементів, зокрема зачинів, римування; обов'язковість правил, які не можна порушувати; використання лічилок; емоційне ставлення самого вчителя до ігрових дій» [9, с. 36].

Дослідник ігрової діяльності молодших школярів С. Шмаков називає гру «найважливішою універсальною сферою самозвеличення дитини, в якій

відбуваються могутні процеси САМО: самонатхнення, самоперевірки, самопізнання, самовизначення, самовираження й самореабілітації». Гра, на думку вченого, є «сукупністю способів взаємодії дитини зі світом пізнання й відкриття, а також знаходження свого місця в ньому» [73, с. 118]; розглядаючи застосування на уроках в початкових класах ігрових технологій, П. Щербань трактує мовну гру як «спеціально створені ситуації, що моделюють реальність, з яких учням пропонується знайти вихід» [74, с. 19].

Практика початкової школи переконує, що досягти успіху можна, лише зацікавивши учня на уроці – на допомогу приходять ігрові технології, оскільки молодші школярі постійно відчують потребу в ігровому спілкуванні, гра для них – це перша змога виявити себе як особистість, самовизначитись, самоствердитись впровадження ігрових технологій в освітній процес дає позитивні результати.

Рекомендуючи використовувати ігрові технології на уроках української мови, В. Федоренко зауважує, що «застосування ігор великою мірою забезпечує його відповідність до найсучасніших загально-педагогічних, психологічних і дидактичних вимог, адже гра враховує вікові та індивідуальні особливості молодших школярів» [69, с. 6].

Структура розгорнутої ігрової діяльності на уроці в початковій школі включає різні компоненти (Табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Структура розгорнутої ігрової діяльності

№	Компоненти	Зміст
1	Спонукальний	Потреби, мотиви, інтереси, прагнення, які визначають бажання дитини брати участь у грі.
2	Орієнтувальний	Вибір засобів і способів ігрової діяльності.
3	Виконавський	Дії, операції, які дають можливість реалізувати ігрову мету.

4	Контрольно-оцінний	Корекція і стимулювання активності ігрової діяльності.
---	--------------------	--

Як зазначають дослідники (Ю. Бабанський, А. Гамалій та ін.) гра стає сьогодні школою комунікації, соціальних відносин для кожного молодшого школяра: під час гри молодший школяр ознайомлюється з великим діапазоном людських почуттів й взаємостосунків, вчиться розрізняти добро і зло, в нього формується здатність виявляти свої особливості, визначати, як вони сприймаються іншими, й з'являється потреба будувати свою поведінку із врахуванням можливої реакції інших – тобто формується комунікативна компетентність [1, 20].

На думку І. Подлесної, одним з ефективних інноваційних ігрових засобів формування комунікативної компетентності молодших школярів, яку доцільно використовувати на уроках української мови, є Квест-технологія [56]. Ефективність впровадження Квест-технології на уроках української мови, як засобу формування комунікативної компетентності молодших школярів, зростає, на думку О. Хромченко, за таких умов: «навчання, що ґрунтується на партнерстві між учнем, вчителем, батьками; вмотивований вчитель, який має свободу творчості й розвивається професійно; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитино-центризм; наскрізний процес виховання, який формує цінності та комунікативні навички» [70].

Науковці (А. Кіктенко, О. Пехота, Л. Савченко та ін..) характеризують Квест-технологію, як інтелектуальну динамічну гру, що полягає у послідовному виконанні командою заздалегідь підготовлених завдань, і має цілу низку переваг: «сприяє формуванню комунікативної компетентності і кращому засвоєнню навчального матеріалу; виявляє приховані якості учнів (прихованих лідерів, інтелектуалів), їх нахили, здібності та звички; динамічні етапи гри надають змогу молодшим школярам спільно пережити емоційні сплески, що

психологічно зближує дітей; інтелектуальні й рухові етапи розвивають ерудицію, кмітливість і спритність; ігрові завдання викликають безліч позитивних емоцій та радісних спогадів» [55, 62].

Методологічною основою квесту є активне навчання, що створює передумови для перетворення нової інформації, яку одержують діти, у нові знання, які вони можуть використовувати. Характерними особливостями квесту, що відрізняють його від інших технологій Ю. Макашова вважає такі: 1) заздалегідь визначаються ресурси, в яких є інформація, необхідна для розв'язання; 2) квест однозначно вказує порядок дій, який має виконати учень для одержання необхідного результату; 3) обов'язковою складовою цієї технології є перелік тих знань, умінь і навичок, яких можуть набути учні, виконавши даний квест; 4) точно визначені критерії оцінки виконаних завдань. Застосування ігрових технологій на уроках в початковій школі є дієвим інструментарієм кожного вчителя [45, с. 67].

В кожного педагога є власні психологічні прийоми, підходи, секрети. В нашому динамічному світі спостерігаються зміни в усіх процесах та явищах, однак незмінним залишається інтерес дитини до казки та гри. Гра-феномен, що дає поштовх фантазії, збагачує уяву, спонукає до творчого мислення – це квест.

Готуючись до уроку української мови з використанням ігрової діяльності, вчитель початкової школи повинен чітко продумати послідовність ігрових дій, організацію учнів, тривалість гри, її контроль, підбиття підсумків та оцінку. Головними умовами ефективності застосування ігор, як вважає А. Гамалій, є «органічне включення в навчальний процес; захоплюючі назви; наявність справжніх ігрових елементів, зокрема зачинів, римування; обов'язковість правил, які не можна порушувати; використання лічилок; емоційне ставлення самого вчителя до ігрових дій» [20, с. 65].

Як зазначає М. Боришевський, «молодші школярі спілкуються в основному під час гри, а також у зв'язку з тією діяльністю, якою вони зайняті, в

групах, склад яких дуже непостійний – залежно від гри чи справи, якими вони зайняті, чи від зміни вподобань чи настрою. На їх симпатії великий вплив має думка вчителя – з дорослими вони спілкуються щиро і чекають від них допомоги, розуміння, співпраці» [11, с. 56].

Як зазначають психологи (Л. Гозман, Н. Головань та ін.), у процесі моделювання та організації комунікативної діяльності молодших школярів «спілкування учнів у процесі ігрової діяльності виконує такі функції: нормативну, що відбиває освоєння учнями норм соціально-типової поведінки; пізнавальну – набуття школярами індивідуального досвіду в процесі спілкування; емоційну, що характеризує спілкування як афективний процес; реалізуючу – реалізацію в спілкуванні типових та індивідуальних сторін особистості молодшого школяра» [21, 22].

Використання ігрових методів у початковій школі відповідає природним віковим особливостям молодших школярів – отже, сприяє ефективності навчання та формування комунікативної компетентності. З початком навчання у школі, як зауважує І. Бех, «різко змінюється соціальне середовище дитини, що безумовно, впливає на її психологічний стан. Гра як звична діяльність у цьому віці допомагає їй подолати скутість, страх і сором'язливість. Саме ігрові форми навчання найбільше сприяють адаптації дитини до нових умов і соціалізації школяра» [3, с. 8].

Модель навчання у грі – це побудова навчального процесу за допомогою включення учня у гру. Завдання кожного педагога полягає у підпорядкуванні гри визначеній дидактичній меті; як правило, в іграх надаються чіткі інструкції учням, які вони виконують індивідуально або в групах. На закінчення певного виду діяльності всі учні отримують подібний результат, але він може розрізнятися від індивідуальних особливостей учня, складу групи, використаних ресурсів тощо. Дуже важливим, на думку О. Запорожця, є «по закінченні гри обговорити отримані результати діяльності та усвідомлення

учнями причино-наслідкових зв'язків, які можна простежити, аналізуючи результати у різних її учасників. Використання ігор на уроках сприяє формуванню у молодших школярів комунікативної компетентності, розвиває уяву та навички критичного мислення, сприяють застосуванню на практиці вміння вирішувати проблеми» [33, с. 231].

Як правило, ігрова модель формування комунікативної компетентності реалізується за чотири етапи: 1) орієнтація (введення учнів у тему, ознайомлення з правилами гри, загальний огляд її перебігу); 2) підготовка до проведення (викладення сценарію гри, визначення ігрових завдань, ролей, орієнтовних шляхів розв'язання проблеми); 3) основна частина (проведення гри); 4) обговорення.

Правила гри зобов'язують учнів діяти строго по черзі чи колективно, відповідати за викликом, уважно слухати відповідь товариша, щоб дійсно виправити його, не повторювати сказаного, бути дисциплінованим, не заважати іншим, чесно визнавати помилки. У грі повинні брати участь всі учні класу, тому завдання треба добирати короткі, посильні, розраховуючи на відповіді усіх учнів класу.

Для зацікавлення дітей та ефективності формування комунікативної компетентності молодших школярів А. Мудрик рекомендує застосовувати інтерактивні ігри на будь-якому етапі уроку української мови («Мозкова атака», телевікторина «Що, де, коли?», «З'єднай пари слів»; кросворди за темами уроку чи розділу тощо). Використання на уроках дидактичних ігор та ігрових моментів («Віднови вірш», «Розвідники» (скільки разів у тексті вжите певне слово), «Заміни вислів одним словом» (дуже сильний дощ – злива), «Знайди у словах зайві букви», «Склади і поясни народні приказки», «Закінчи речення», «Знайди зайве слово», «Хто це...» (обмірює, шиє, кроїть, перешиває, ріже), «Знайди пару» та ін.) робить процес навчання цікавим, створює у дітей

бадьорий настрій, полегшує засвоєння навчального матеріалу і сприяє формуванню комунікативних навичок у молодших школярів [49, с. 35].

Як вважає А. Радченко, навчальні ігри ефективно сприяють розвитку комунікативної компетентності школярів, що є головною метою стандартизованої мовної освіти. Ігрова діяльність «найбільш вдало й результативно розкріпачує учня, знімає його скутість, бо ж помилки, яких він припускається під час гри, не вражають дитину так сильно, як під час звичайних вправ. До того ж вчитель у грі – учасник (гравець або ведучий), а не контролер, що додатково полегшує налагодження спілкування молодших школярів на уроці» [60, с. 48].

Розвитку комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти на уроках української мови сприяє й технологія інтерактивного навчання, основні положення якої передбачають здійснення процесу становлення особистості під час спілкування, взаємодії учнів між собою, їхньої комунікації. Як неодноразово підкреслювала О. Пометун, «навчання в малих групах – це співпраця, яка має діалогічний характер. Успіх кожного члена групи залежить як від його особистих зусиль, так і від внеску його товаришів» [57, с. 70].

Оскільки сучасні теоретичні дослідження і педагогічна практична діяльність розширили межі застосування і трактування групової роботи, то в певному сенсі комунікативно-діалогічне та інтерактивне навчання є своєрідними різновидами групової діяльності. Зміст групового (інтерактивного) навчання, на думку О. Пометун і Л. Пироженко, полягає в тому, що «практично кожен учень є активним учасником, суб'єктом процесу пізнання, який відбувається у комунікативній взаємодії, співробітництві, в атмосфері доброзичливості і взаємної підтримки. Вчитель, реалізуючи комунікативний та діяльнісний підходи, активно використовує групові та інтерактивні методи навчання, створює необхідні умови на кожному уроці для комунікації, діалогу, дискусії» [58, с. 86].

В аспекті діяльнісного підходу, групові технології – це структурований елемент навчального процесу, що передбачає сукупність послідовних дій учителя й учнів та набір обов'язкових видів діяльності, що виконує учень як суб'єкт навчання, тобто це певний алгоритм, порядок виконання дій (функцій).

На початковому етапі уроку української мови В. Давиденко вважає за доцільне застосовувати інтерактивні технології – «такі форми роботи сприятимуть актуалізації опорних знань і налаштовуватимуть на роботу: асоціювання; припущення на основі малюнків; теоретична розминка; лексична хвилинка». Якщо на початку уроку визначаються цілі та ставляться проблемні завдання, то на основному етапі заняття варто застосовувати такі прийоми у роботі, які дозволили б із мінімуму витраченого часу отримати максимум результатів (відповідей, навичок). Тому «доречно надавати перевагу таким формам роботи: «знайди невідоме»; групова робота; порівняння; читання з маркуванням тексту; завдання на встановлення відповідності; метод дослідження». На завершальному етапі уроку учні додають здобуті знання до вже наявних, маючи можливість обмінятися думками, висловити власні враження, оцінити роботу, тому ефективними є такі прийоми: «незакінчене речення»; Я-редактор; твір-п'ятихвилинка; міні-тест. Оцінюючи навчальні досягнення учнів, можна використати яскраві картки-тварини, де кожна картка має свою балову цінність [25, с. 18].

В процесі вивчення здобувачами початкової освіти української мови О. Вишник радить «пропонувати різні за складністю і змістом групові завдання, при цьому вчителю необхідно дбати не лише про зміст навчальної теми уроку, а й про комунікативний його аспект, який є могутнім резервом у спілкуванні здобувачів початкової освіти» [19, с. 28].

Саме в дискусії, на думку Г. Селевко, виявляються інтереси учнів, їхні потреби, мета життєдіяльності. Оскільки групова діяльність від початку її організації і до презентації результатів будується на спільних діях і спілкуванні,

то «на уроці створюється позитивна атмосфера, в якій молодші школярі вільно висловлюють власні думки, сприймають ідеї інших членів групи, підтримують їх й самі звертаються по допомогу до товаришів» [64, с. 42].

Таким чином, у процесі групової діяльності формується соціально-комунікативна активність, вибудовується позиція життєдіяльності, відбувається розвиток необхідних соціальних навичок: взаємодії та взаємодопомоги, самооцінки та взаємооцінки, що є основою формування життєвих компетентностей, зокрема, комунікативної компетентності молодших школярів.

Як зауважує Н. Непомяща, «в атмосфері взаємозацікавленості навіть «слабкі» учні не комплексуватимуть, братимуть активну участь в обговоренні, зможуть зробити внесок у загальну справу, реалізувавшись як повноправні члени групи. Неабияка цінність такого співробітництва молодших школярів на уроці полягає й у формуванні комунікативної розкнутості, відкритості у виявленні почуттів та емоцій, здатності до креативної діяльності» [50, с. 55].

Отже, використання інноваційної технології групових та інтерактивних методів навчання є одним із результативних шляхів розвитку комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти на уроках української мови і літератури, які акцентують увагу на навчанні у співпраці, спілкуванні, партнерстві, становленні активної суб'єктної позиції у навчанні, застосуванні здобутих знань у практичних ситуаціях.

Технологія розвитку критичного мислення ґрунтується на інтерактивній взаємодії, виключає домінування одного учасника над іншим, тому є достатньо ефективним засобом формування у здобувачів початкової освіти комунікативної компетентності. Як вважає Ю. Макашова, «використання технології критичного мислення передбачає вміння ставити запитання й шукати відповіді, застосовувати набуті знання для розв'язання завдань та проблем, обговорювати ідеї гідно й конструктивно та чути один одного. Технологію критичного мислення можна використовувати на будь-якому етапі уроку української мови,

але молодші школярі мають повірити, що їхні думки цінні, й тільки тоді вони відповідатимуть за власні переконання – звідси, й мовлення їхнє буде відвертим і правильним, а спілкування невимушеним і доброзичливим» [45, с. 71].

Як зазначає В. Собко, використання на уроках української мови технології критичного мислення є ефективним засобом формування комунікативної компетентності молодших школярів, оскільки вона передбачає «моделювання учнями життєвих ситуацій, використання рольових ігор, які сприяють закріпленню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії» [66, с. 205].

Для формування в учнів комунікативної компетентності вчитель має добирати й використовувати різноманітні види робіт із врахуванням теми та мети уроку. В організації методики формування мовної особистості, яка володіє здатністю ефективного спілкування засобами української мови, доцільно спиратися на систему комунікативних методів навчання, що передбачають когнітивні, інтерпретаційні, моделювальні та інтерактивні дії.

Вагомою умовою ефективності формування комунікативної активності молодших школярів є наявність довіри і позитивних взаємин між ними, які ґрунтуються на взаємоповазі й емоційному контакті.

На нашу думку, застосування розглянутих інноваційних технологій на уроках української мови в початкових класах є ефективними засобами формування комунікативної і мовленнєвої компетентності молодших школярів, оскільки моделює життєві ситуації; використання інноваційних ігрових і інтерактивних технологій сприяє засвоєнню учнями комунікативних навичок і умінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери партнерства, співробітництва, взаємодії.

Крім цього, інноваційні технології впливають на підвищення мотивації, внутрішнього позитивного ставлення до вивчення української мови; розвитку мисленневих операцій (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння); творчої

активності й самостійності; комунікативних та інтелектуальних здібностей учнів, їхньої здатності розуміти проблеми, критично мислити і приймати рішення.

2.2. Методика дослідження рівнів сформованості комунікативної компетентності в учнів початкових класів

Метою дослідження є перевірка ефективності методики формування у дітей молодшого шкільного віку комунікативної компетентності засобами інноваційних технологій на уроках української мови. Метою констатувального етапу дослідження є вивчення рівнів комунікативної компетентності молодших школярів.

Базою дослідження обрано треті класи двох шкіл Роменської міської ради Сумської області: Миколаївський ЗЗСО І-ІІІ ст. і Рогинський ЗЗСО І-ІІІ ст. Експериментом було охоплено 40 учнів 3-х класів; 8 вчителів; практичний психолог; 36 батьків. Дослідження тривало протягом 2022-2023 навчального року і здійснювалося у три етапи: констатувальний, формувальний, контрольний.

Спираючись на проведений нами аналіз наукової літератури, що свідчить про наявність двох основних підходів до розкриття сутності комунікативної компетентності:

1) розгляд комунікативної компетентності як здатності використовувати мовлення в тій чи іншій сфері спілкування (М. Вашуленко [14], О. Савченко [63] та ін.);

2) визначення сутності комунікативної компетентності через поняття «знання-вміння-навички» (О. Леонтєв [42], Ю. Федоренко [69] та ін.), які трактують комунікативну компетентність як знання про мову, навички й уміння застосовувати ці знання у мовленні відповідно до різних ситуацій спілкування,

та на результати наукових пошуків провідних сучасних вчених, у своєму дослідженні під комунікативною компетентністю учнів молодшого шкільного віку ми розуміємо інтегративне особистісне утворення, яке забезпечує встановлення і підтримку контактів з іншими людьми для передачі певної інформації, базуючись на знаннях про етичні норми спілкування та ціннісному ставленні до них.

У своєму дослідженні ми виходили з того, що основними компонентами в структурі комунікативної компетентності є:

– когнітивно-регулятивний (забезпечує оволодіння учнями молодшого шкільного віку знаннями щодо правил спілкування, завдяки яким організовується і реалізується ефективна комунікативна взаємодія, створюється досвід спілкування, усвідомлюються особистісні якості, наявність яких сприяє не тільки залученню до комунікації, а й розумінню її важливості для успішної організації взаємодії людей, їхнього взаємоприйняття і взаємозбагачення);

– емоційно-мотиваційний (визначає форми ставлення дитини до себе, інших людей, світу загалом; розкриває змістовий простір особистості, систему ставлень, яка спрямовує психічну активність людини на задоволення наявних потреб – дитина переживає й організовує свою поведінку, в тому числі й комунікативну, реагуючи на зовнішні подразники своїм унікальним стилем);

– діяльнісно-практичний (забезпечує актуалізацію знань і ставлень особистості, дає дитині змогу перебудовувати знання, застосовувати їх відповідно до ситуації, переносити в нові обставини міжособистісної комунікації).

Відповідно до визначених компонентів обґрунтовано критерії та показники сформованості комунікативної компетентності досліджуваних учнів: обізнаність з правилами спілкування і способами їх реалізації (знання про правила вербального й невербального спілкування; знання про способи застосування правил спілкування в процесі взаємодії з іншими людьми;

адекватне розуміння різних ситуацій спілкування); прийняття правил спілкування (ціннісне ставлення до правил спілкування; орієнтація на діалогічну взаємодію з іншими людьми на засадах взаєморозуміння й емпатії); дотримання правил спілкування (уміння дотримуватися вербальних і невербальних правил спілкування в різних ситуаціях міжособистісної взаємодії; встановлювати конструктивні комунікативні контакти з іншими людьми).

З метою визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності досліджуваних учнів третього класу підібрано комплекс діагностичних методів: (усне опитування, бесіди, розв'язання проблемних ситуацій, карткові методики) за наступними методиками: Інструктивно-методичні матеріали щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів [35]; «Виявлення рівня розвитку комунікативних здібностей», «Вирішення проблемних ситуацій комунікативної взаємодії» (Ю. Жуков, Л. Петровська, П. Растянников) [32], «Діагностика комунікативної компетентності» (О. Корніяка) [41]; «Встановлення розуміння молодшими школярами однолітка» (Д. Горбатов), «Психологія емоційних стосунків» (Л. Гозман) [21]; тести: «Рукавички» (Г. Цукерман); «Діагностичний тест структури інтересів і схильностей» (І. Зуєв); «Тести для всіх» (Т. Орлова); «Педагогічне тестування» (Дж. Равен), тестові завдання з методики навчання української мови в початкових класах (О. Чупріна, Г. Підлужна, О. Марущак) [71]; опитувальник «Характер прояву емпатійних реакцій і поведінки у дітей» (А. Щетинников); анкети А. Толкачової «Прояв дитиною інтересу до інших людей та спілкування з ними», «Вивчення особливостей спілкування молодших школярів» [68].

Визначено 4 рівні сформованості комунікативної компетентності досліджуваних учнів: початковий; середній, достатній, високий. Результати тестування з метою вивчення рівнів комунікативної компетентності учнів 3-х класів обох шкіл за результатами початкового зрізу експерименту відображено

у таблицях Д2.1-Д2.2 (Додаток А); показники рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів 3-х класів обох шкіл за результатами початкового зрізу експерименту відображено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Показники рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів 3-х класів обох шкіл (за результатами початкового зрізу експерименту)

Школи	Рівні							
	початковий		середній		достатній		Високий	
	учнів	%	учнів	%	учнів	%	учнів	%
Миколаївський ЗЗСО	4	20	11	55	3	15	2	10
Рогинський ЗЗСО	3	15	10	50	4	20	3	15

За результатами початкового зрізу експерименту (Табл. 2.3) побудовано порівняльну діаграму рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів 3-х класів обох шкіл (Рис. 2.1).

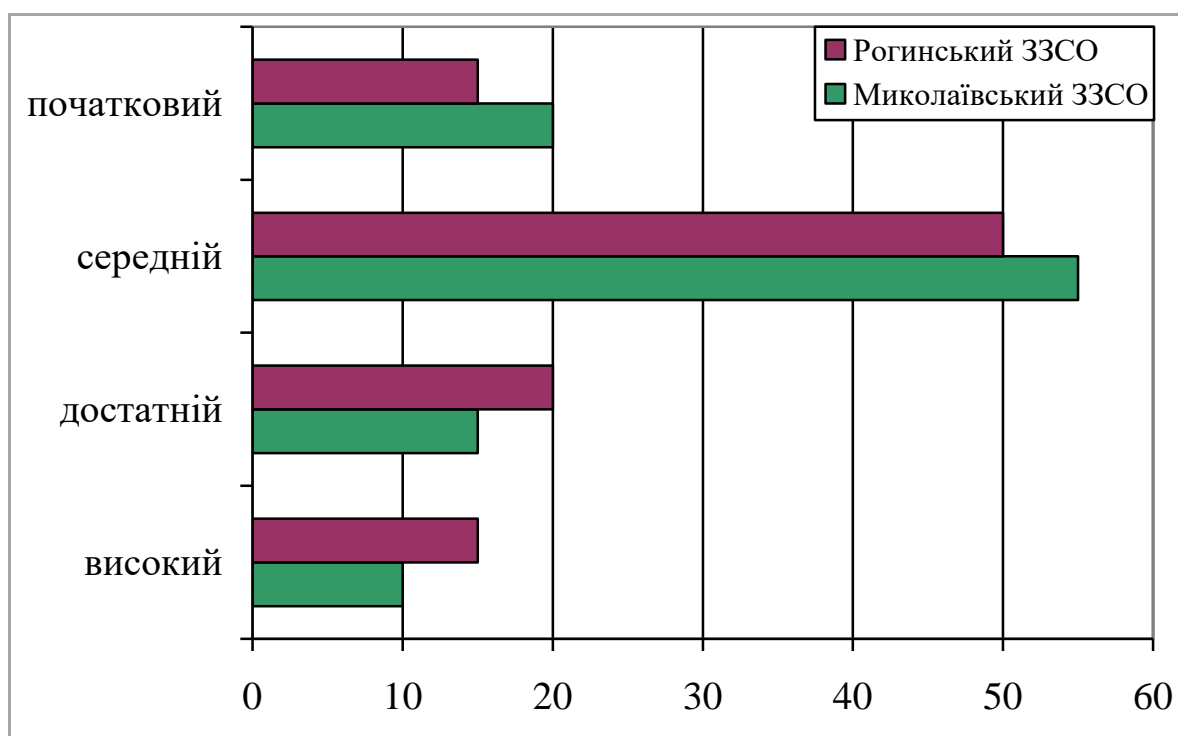

Рис. 2.1. Порівняльна діаграма показників рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів 3-х класів обох шкіл за результатами початкового зрізу експерименту

Узагальнені дані констатувальних зрізів на початковому етапі експерименту показали, що більшість третьокласників в обох школах Роменської міської ради Сумської області виявили за всіма критеріями переважно середній рівень комунікативної компетентності (55% і 50) і низький (15% і 20). За результатами початкових зрізів експерименту виявлено рівні сформованості комунікативної компетентності учнів обох шкіл: конструктивно-діалогічний (4%), конструктивно-ситуативний (30%), егоцентричний (66%).

Отже, загальний рівень сформованості комунікативної компетентності досліджуваних учнів третіх класів не відповідає суспільним вимогам, при цьому показники сформованості комунікативної компетентності в учнів Миколаївського ЗЗСО гірші за показники учнів Рогинського ЗЗСО.

Для проведення формувального етапу дослідження ефективності методики формування комунікативної компетентності молодших школярів засобом інноваційної технології на уроках української мови 3 клас Миколаївського ЗЗСО обрано експериментальним класом; 3 клас Рогинського ЗЗСО обрано контрольним класом, де процес формування комунікативної компетентності учнів здійснюватиметься за традиційною програмою.

2.3. Опис методики формування комунікативної компетентності молодших школярів засобом інноваційних технологій на уроках української мови

Мета експериментального навчання полягає у створенні методики формування комунікативної компетентності учнів експериментального класу засобами застосування інноваційної ігрової технології на уроках української мови та перевірці її ефективності.

Провідна педагогічна ідея дослідження: гармонійне поєднання навчальної та ігрової діяльності молодших школярів в процесі вивчення української мови з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів;

створення оптимальних умов для розвитку кожного учня як особистості, комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність; створення сучасної педагогічної системи вчителя шляхом широкої інтеграції ігрових технологій та актуальних педагогічних підходів в освітній процес; широке використання в початковій освіті ігрових технологій, що дають змогу зробити уроки яскравими та незабутніми, є невід'ємною частиною навчального процесу.

Обґрунтування актуальності та перспективності дослідження зумовлюється державними вимогами реформування освіти в Україні, спрямованими на гармонійний розвиток особистості молодшого школяра, формування комунікативної компетентності, як однієї з ключових компетентностей. Постійно зростаючі вимоги до змісту й організації освітнього процесу в початковій школі потребують упровадження ефективних педагогічних підходів та новітніх ігрових технологій. Реалізація ігрових технологій дозволяє підвищити рівень сформованості комунікативної компетентності, забезпечує емоційну задоволеність учнів та якість педагогічного процесу.

В основу розроблення методики було покладено припущення, що формування комунікативної компетентності учнів експериментального класу на уроках української мови стане ефективним за таких умов: врахування в розробленні методики комплексної навчально-предметної мети, яка містить взаємопов'язані навчальну (мовленнєву) й комунікативну компетентності; побудова освітнього процесу з використанням інноваційних ігрових (мовленнєвих і комунікативно-ситуативних) завдань.

Вивчення наукової бази [47, с. 155] з теми дослідження дало змогу застосувати модель формування комунікативної компетентності учнів ЕК засобом використання інноваційних ігрових технологій на уроках української мови (Рис. 2.2).

Рис. 2.2. Модель формування комунікативної компетентності учнів ЕК

Теоретично обґрунтовані педагогічні умови формування комунікативної компетентності учнів експериментального класу засобом застосування інноваційних технологій на уроках української мови:

- змістове і методичне забезпечення формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку;
- залучення молодших школярів до різних видів спільної діяльності як засобу активізації міжособистісного спілкування;
- методична підготовка педагогів до формування комунікативної компетентності в молодших школярів для забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії;
- поєднання традиційного навчання з ігровим, ігрові технології використовуються без відриву від основного навчального процесу, обов'язкова наявність ефекту несподіванки.

Суть формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках української мови полягає у складній взаємодії і взаємовпливові найбільш вагомих складових організацій навчально-мовленнєвої діяльності в процесі гри, які за ступенем впливу на учня знаходиться в такій послідовності: суспільно-педагогічна спрямованість спілкування в класному колективі, зміст комунікативної діяльності дітей, міжособистісні стосунки в класі, структура комунікативної активності на уроках сам процес її формування в особистості молодшого школяра.

Для реалізації визначених цілей в нашій методиці враховано три основні взаємопов'язані етапи формування комунікативної компетентності учнів:

1) етап аспектної (береться до уваги комунікативний аспект чи мовленнєво-комунікативний аспект) і комплексної (навчальної та комунікативної) підготовки до комунікативної діяльності з використанням навчальної гри, що спрямований на формування комунікативної компетентності;

2) етап навчально-комунікативної діяльності на основі застосування ігрових технологій в процесі вивчення української мови на уроках;

3) етап комунікативно-ситуативної діяльності, для якого характерним є виконання комунікативно-ситуативних завдань, ігор.

Школа комунікативної та життєвої компетентності учнів ґрунтується на засадах:

- життєтворчої і культуротворчої спрямованості освітнього процесу;
- гуманізації (становлення дитини, як суб'єкта, передбачає ціннісне сприйняття кожної особистості, повагу її самобутності, розуміння того, що дитина має «власне Я», внутрішній світ);
- принципів діяльнісної освітньої спрямованості (знання, як інструмент ефективного виконання життєвих і соціальних ролей, оволодіння технологією активної соціальної дії);
- відкритості до різних світоглядних педагогічних течій; самоорганізації освітньої діяльності;
- саморозвитку особистості, гнучкості організаційних форм; ідеї демократизації шкільного укладу, утвердження рівних можливостей, комунікативності, співробітництва, багатоманітності тощо.

Залучення молодших школярів до різних видів спільної мовленнєвої діяльності, як засобу активізації міжособистісного спілкування, відбувається через ігрову діяльність на уроках української мови.

Методика формування комунікативної компетентності в учнів експериментального класу засобом інноваційних технологій на уроках української мови передбачає використання наступних інноваційних ігрових технологій: «Квест», «Сторітелінг», «Рафт», «Кубування», «Щоденні 5», дидактичних, сюжетно-рольових, розвиваючих, інтерактивних ігор тощо (Табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Ігрові технології навчання для формування комунікативної компетентності учнів на уроках української мови в експериментальному класі

№	Ігрові технології	Зміст
1	2	3
1	Ігрова технологія «Сторітелінг» на уроках української мови	За допомогою технології «Сторітелінг» молодший школяр вчиться формулювати свої думки та розповідати про себе. Використання технології – гарний привід для учня описати (усно, письмово) вчинки та почуття, проаналізувати власні дії, оцінити наслідки та зробити висновки. Молодші школярі надзвичайно люблять слухати та розповідати про себе історії. Вчитель заохочує та привчає учнів висловлювати власні та вислуховувати думки товариша за певною темою на уроці. Через власні елементарні уявлення, історії про себе, або інших учні зацікавлюються темою уроку; після вивчення певної теми, не тільки поповнюють знання, а й вчать спілкуватися, публічно виступати, що сприяє формуванню комунікативної компетентності.
2	Технологія «РАФТ» на уроках української мови	Технологія «Рафт» (роль, аудиторія, формат, тема). Основне завдання учня – висловити, описати та розповісти основні міркування на задану тему, вразовуючи особливості аудиторії, до якої він звертається та обрати потрібний формат тексту (жанр). Доречно для молодших школярів застосовувати колективне складання творів. Технологія дозволяє вчителю оцінювати знання учнів за певною темою в цікавій для них формі.
3	Ігрова технологія «Кубування» на уроках української мови	Технологію використовують для допомоги учневі під час відповіді на уроці, обговорення з учнями різних тем, які вони вже знають, для виявлення так званих «темних місць». Для того, щоб використовувати цю методику знадобиться куб, який можна виготовити самостійно з картону. На кожній грані фігури написано вказівки, які повинен використовувати учень розмірковуючи за певною темою. Технологія допомагає молодшим школярам комплексно осмислювати і надавати повну відповідь за заданою темою.

Продовження Табл.2.4		
1	2	3
4	Ігрова технологія «Щоденні 5» на уроках української мови	Основне завдання технології «Щоденні 5» (Письмо для себе, Письмо для когось) – систематична щоденна робота: 5 діяльностей, які всі діти класу виконують впродовж 20 хвилин. Цей вид діяльності як гра без жорстких правил, що спонукає до творчості, появи нових ідей та самовираження.
5	Ігрова технологія «Квест» на уроках української мови	Квест-уроки проходять в ігровій формі. Формат застосування квест-технології передбачає проведення уроку на свіжому повітрі і у приміщенні. Принцип Квесту – знайти вихід: учні мають виконати низку тих чи інших дій, щоб знайти ключ до вирішення завдань. Складові квест-уроку: мета, ролі, загадки та головоломки, сюжет. Інструменти, які використовує вчитель, залежать від того, де саме відбуватиметься урок-квест.
6	Дидактичні, розвиваючі інтерактивні, сюжетно-рольові та інші ігри	Особливістю застосовуваних ігор (гра-подорож, гра-змагання, гра-ярмарок, гра-аукціон, ділова гра, сюжетно-рольова гра, КВК, кросворд та ін.) є їхня універсальність, тобто вчитель на уроках української мови зможе використовувати всі ці ігри, наповнивши їх навчальним змістом.

Змістове і методичне забезпечення формування комунікативної компетентності учнів експериментального класу забезпечується шляхом впровадження розробленої нами програми виховних годин «Крокуємо до комунікативної компетентності», основні завдання якої передбачають: розширення когнітивної сфери учнів молодшого шкільного віку щодо знання правил спілкування та способів їхньої реалізації; сприяння адекватному розумінню молодшими школярами різних ситуацій спілкування; виховання в учнів молодшого шкільного віку ціннісного ставлення до правил спілкування; орієнтація на діалогічну взаємодію з іншими людьми на засадах взаєморозуміння та емпатії; формування умінь дотримуватися вербальних і невербальних правил спілкування в різних ситуаціях міжособистісної взаємодії,

умінь встановлювати і розвивати конструктивні комунікативні контакти з іншими людьми.

Відповідно до правил чіткого й однозначного формулювання і впорядкування цілей навчання, визначений Б. Блумом [26], вчитель має усвідомлювати групу цілей навчання української мови і формування комунікативної компетентності: афективні (сприймання, інтереси, нахили, здібності), психомоторні (навички письма, мовленнєві навички) і когнітивні – розуміння, відтворення, застосування, аналіз, синтез, оцінка (Рис. 2.3).

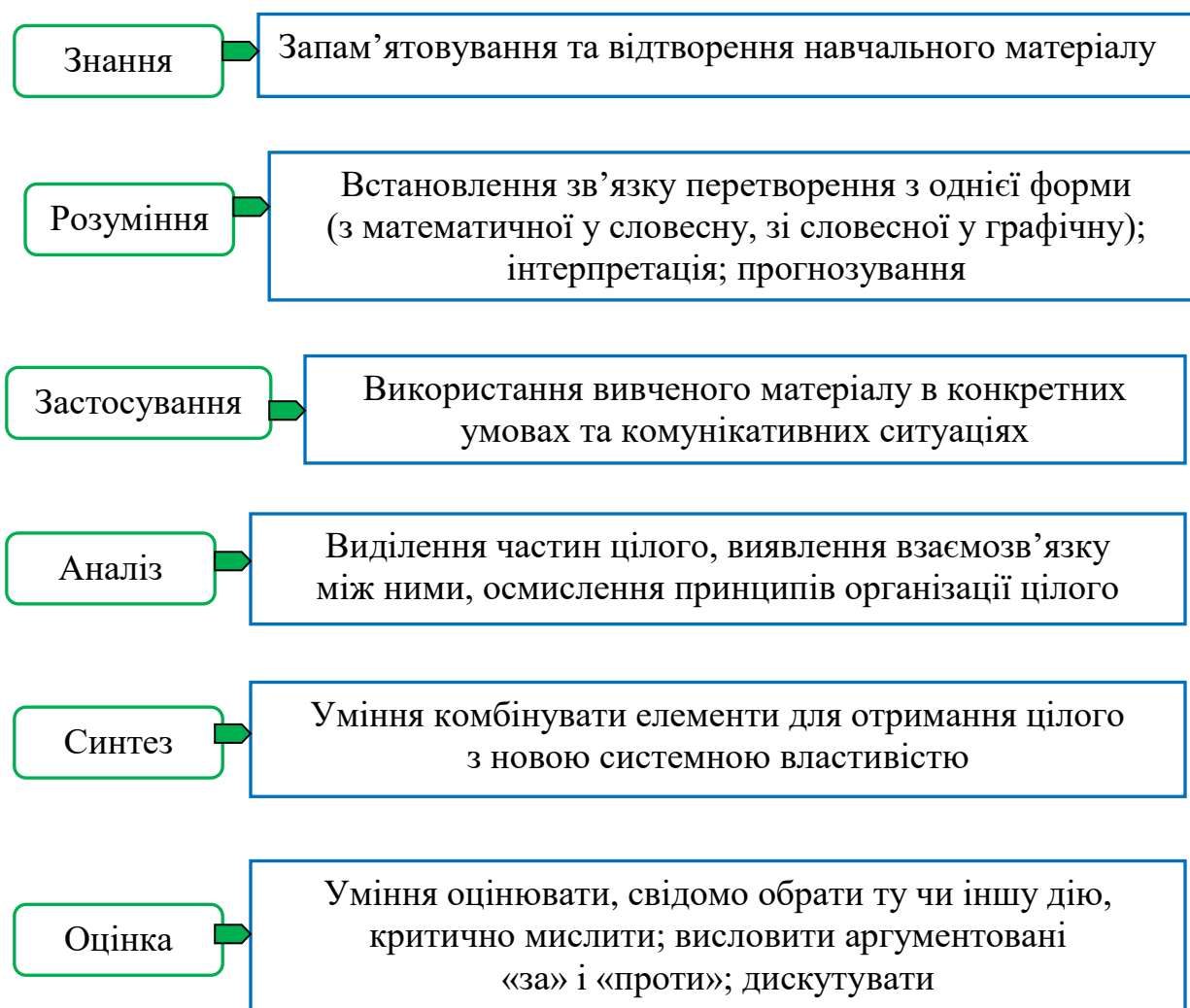

Рис. 2.3. Цілі когнітивної групи

При застосуванні ігрових технологій на уроці української мови ми, відповідно до рекомендацій вдосконаленої Блумівської таксономії освітніх цілей [26], використовували ключові слова до виконання певної цілі когнітивної групи (Табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Схема ключових слів на уроках з використанням ігрових технологій [26]

Когнітивні цілі	Ключові слова
Синтез	Придумайте нове; запишіть звіт; створіть прогноз; напишіть твір; зробіть винахід; представте ідею; розв'яжіть проблему; підсумуйте.
Оцінка	Оцініть, оберіть, обґрунтуйте; критикуйте; аргументуйте; розсудіть; висловіте «за» і «проти»; визначте пріоритети; дискутуйте.
Аналіз	Розбийте на частини; опишіть ціле та його складові; порівняйте; визначте суттєве; встановіть зв'язок між частинами; запишіть властивість.
Застосування	Розв'яжіть; обчисліть; передбачте; запитайте; класифікуйте; згрупуйте; проілюструйте; змініть; використайте на практиці.
Розуміння	Перефразуйте; поясніть; підсумуйте; порівняйте; перетворіть; сформулюйте інше визначення; зробіть повідомлення; наведіть приклади; продемонструйте; обґрунтуйте; визначте головну ідею; розпізнайте; запишіть коротко.
Знання	Запам'ятайте; повторіть; назвіть; знайдіть відповідне; розмістіть; опишіть; покажіть; визначте; перекажіть; перелічіть; посилайтесь на...

Поряд з традиційними бесідами, розповідями ми використовували для формування умінь вербальної та невербальної комунікації, відпрацювання умінь активного слухання, прояву емпатії – ігрові вправи; для закріплення знань молодших школярів щодо правил спілкування – сюжетно-рольові ігри, творчі завдання на узгодження спільної діяльності, репрезентації різних видів інформації, інсценізації реальних ситуацій комунікативної взаємодії тощо.

Методична підготовка вчителів до формування комунікативної компетентності в молодших школярів для забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії здійснювалася на семінарі «Формуємо комунікативну компетентність», метою якого було підготувати вчителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів. У межах семінару було впроваджено лекції («Сутність і структура комунікативної компетентності молодших школярів», «Форми і методи формування комунікативної компетентності молодших школярів»); проведено інтерактивні заняття («Специфіка формування комунікативної компетентності молодших школярів», «Діагностика рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів», «Структура педагогічного спілкування»).

При використанні ігрових технологій на уроках української мови для формування в учнів комунікативної компетентності важливим є психолого-педагогічний аспект, що заснований на технології створення ситуації успіху, яка реалізується завдяки використанню таких прийомів: «усмішка» (пригадування смішних подій із життя, оплески після відповідей); «очі в очі» (налагодження контакту з учнями, шепотіння відповіді «на вушко»); особиста подяка вчителя за відповідь); «даю шанс»; «емоційне стимулювання» (констатація будь-якого, навіть незначного успіху; навіювання молодшому школяреві віри в себе; відкритість вчителя для довіри і співчуття); «загальна радість» (емоційний відгук колективу на успіх одного із своїх членів); «сердечка доброти» (учні висловлюють свої побажання іншим); проведення для забезпечення психоемоційного комфорту учнів виховних годин: урок-радість, урок-сонце, урок-дружба, урок-життя, урок-усмішка.

Широке використання означених інноваційних ігрових технологій на уроках української мови в початкових класах має багато переваг: 1) навчання у грі здійснюється за допомогою власної діяльності учня, що особливим видом практики, в процесі якого засвоюється до 90% інформації; гра – вільна

діяльність, що дає можливість вибору, самовираження, саморозвитку для її учасників в процесі їхньої комунікації; 2) гра має певний результат і стимулює учня до досягнення мети й усвідомлення шляху досягнення мети; 3) у грі команди або окремі учні рівні – є лише гравці, що сприяє вільній комунікації дітей; 4) результат залежить від самого гравця, рівня його підготовленості, здібностей, комунікативних умінь, витримки, характеру; безособистісний процес навчання у грі набуває особистісного значення; 5) змагальність, як невід’ємна складова гри, є привабливою для молодших школярів; задоволення, отримане від гри, створює комфортний стан на уроці і підвищує бажання вчитися.

Алгоритм підготовки вчителя до інтегрованого уроку з використанням ігрової технології: 1) визначення загальної теми, мети, завдань уроку; проведення уроку доцільне лише за умови наявності спільної теми і мети; 2) залежно від теми, мети та завдань уроку визначення типу уроку та ігрових технологій; 3) у відповідності до теми, задач, типу уроку, із врахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, добирання фактичного і дидактичного матеріалу; 4) вибір найбільш ефективного поєднання методів і прийомів – відповідно до поставленої мети, змісту навчального матеріалу, дидактичних задач уроку української мови; 5) визначення структури уроку, із врахуванням логіки теми і завдань уроку та обраних ігрових технологій.

Методичне правильне використання різноманітних методів, форм і прийомів на уроках за різними темами забезпечує єдність дидактичної, розвивальної і виховної мети вивчення української мови і формування комунікативної компетентності учнів.

Очікувані результати від впровадження методики формування комунікативної компетентності молодших школярів засобом інноваційної ігрової технології на уроках української мови:

- підвищення рівня сформованості комунікативної компетентності учнів; формування ключових компетентностей;
- підвищення якості освітнього процесу, рівня розвитку і вихованості учнів; підвищення інтересу дітей до вивчення української мови; підвищення рівня мотивації, розумової активності;
- формування доброзичливого ставлення до опонента; формування навичок толерантного спілкування, уміння аргументувати свою точку зору, знаходити альтернативне рішення проблеми;
- створення комфортних умов навчання, за яких учень відчуває успішність, свою інтелектуальну досконалість, що робить продуктивним сам освітній процес; забезпечення самовираження, самореалізації, розвиток гармонійної особистості з притаманними їй загальнолюдськими цінностями;
- вирішення питання щодо швидкості засвоєння матеріалу окремими учнями; розвиток творчості, підвищення рівня емоційної сфери молодших школярів;
- зниження перевтоми, психологічного перевантаження завдяки правильного дозування завдань та використання ігрових технологій; психологічне розкріпачення учнів, формування навичок орієнтуватися в потоці інформації; професійне зростання самого вчителя.

Для успіху та ефективності формування комунікативної компетентності молодших школярів, навіть не так важливо обрати певну ігрову технологію, як виконати головне завдання для вирішення комунікативного становлення молодшого школяра – дидактично доцільне використовувати цю технологію на уроці української мови. Кожний вид ігрової технології, що проводиться на уроці, повинен відповідати певним дидактичним і методичним принципам: доступність, новизна, поступове зростання складності, врахування індивідуальних і вікових особливостей учнів, зв'язок ігрової діяльності з іншими формами роботи на уроці.

2.4. Впровадження в освітній процес методики формування комунікативної компетентності молодших школярів засобом інноваційних ігрових технологій на уроках української мови

Метою формувального етапу дослідження була експериментальна перевірка ефективності методичного забезпечення формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку засобом застосування ігрових технологій в процесі інтеграції дисциплін на уроках в початковій школі.

Якість початкової освіти значною мірою залежить від рівня сформованості комунікативної компетентності учнів, оскільки він сприяє суттєвим змінам у системі міжособистісних взаємин учнів з однолітками та дорослими і допомагає успішній адаптації молодших школярів до нових умов подальшого навчання в основній школі.

Відповідно до розроблених психолого-педагогічних умов ми враховували при впровадженні в освітній процес вивчення української мови ігрових (навчальних і комунікативно-ситуативних) завдань за інноваційними ігровими технологіями: «Квест», «Сторітелінг», «Рафт», «Кубування», «Щоденні 5», дидактичні ігри, сюжетно-рольові ігри, розвиваючі ігри, ділові ігри, гра-аукціон, гра-подорож, гра-змагання, гра-ярмарок тощо.

Розвитку комунікативної компетентності сприяє використання ігрових комунікативно-ситуативних завдань з моральним та етичним змістом, що подаються у формі діалогу, роздуму, розповіді, поради. Різні за видом, змістом і складністю педагогічні ситуації допомагають учням зв'язно будувати висловлювання, спонукають до розмірковувань, сприяють послідовному розвитку діалогічного мовлення, мисленнєвих операцій і реалізації світоглядного компонента вивчення української мови; гнучкості розуму, зосередженості (Додаток Б).

Одним із основних аспектів роботи є використання на уроках різних видів активної діяльності, що сприяють розвитку комунікативних здібностей, зокрема: робота в парах («Обличчя до обличчя», «Один-удвох-усі разом»); робота в малих групах («Пошук інформації», «Коло ідей»); інтерактивні ігри («Рольова гра», «Інтерв'ю», «Мозковий штурм»). Впроваджувалися різноманітні нестандартні форми уроків з використанням ігрових технологій «Квест», «Сторітелінг», «Рафт», «Кубування», «Щоденні 5» за формами: квест-урок, урок-гра, урок-змагання, урок-казка, урок-подорож, урок-КВК, урок-вікторина, урок-диспут, урок-прес-конференція та інші.

Застосування різних видів ігор на уроці – це не самоціль, а засіб навчання і формування комунікативної компетентності учнів, а тому найсуттєвішими для нас були такі питання: визначити місце дидактичних ігор та ігрових ситуацій у системі інших видів діяльності на уроці; доцільність використання їх на різних етапах вивчення різноманітного за характером навчального матеріалу на інтегрованому уроці; розробка методики проведення дидактичних ігор із урахуванням дидактичної мети уроку та рівня підготовленості учнів; вимоги до змісту ігрової діяльності у світлі ідей розвивального навчання; передбачення способів стимулювання учнів, заохочення у процесі гри тих, хто найбільше відзначився, а також для підбадьорення тих, хто відстає, що сприяло формуванню комунікативної компетентності учнів.

Так, на уроці української мови ми використовували дидактичні ігри з використанням наочності: «Утвори слова», «Як квіточка дружить з бджілкою», «Як спіймати потрібну рибку», «Істота чи не істота», «Їстівні та неїстівні гриби», «Карта мандрівки» тощо. Застосування ігор («Навпаки), складання кросвордів за темою уроку сприяло розвитку діалогічного мовлення, збагаченню словника і формуванню мовленнєвої і комунікативної компетентності учнів ЕК (Додаток Б).

Наприклад, при вивченні частин мови, ми склали на підсумковому уроці такий кросворд, який прийшовся дітям до вподоби: Кросворд «Частини мови». По горизонталі: 1 – не маленький прикметник (великий); 2 – вусатий та хвостатий іменник (кіт); 3 – рухливе дієслово (ходить); 4 – не жорсткий прислівник (м'якенька); 5 – займенник-чоловік (він); 6 – негативна частка (не); 7 – числівник №1 (один); 8 – комфортний прислівник (вдома). Отже, після вирішення кросворду, учні правильно назвали частини мови, і в результаті прочитали 2 речення про kota, а по вертикалі взнали, яку їм поставили оцінку (відмінно)!

				В 1	е	л	и	к	и	й		
			к 2	І	т							
		х 3	о	Д	и	т	ь					
				М 4	'я	к	е	н	ь	к	о.	
			В 5	І	н							
				Н 6	е							
	о 7	д	и	Н								
		в 8	д	О	м	а.						

Значні можливості для формування комунікативної компетентності відкривають виховні години, зокрема диспути, вікторини, виховні бесіди, години спілкування, тематичні проекти та свята, конкурси віршів, інсценізація казок, родинні заходи. Під час спілкування і навчання значну увагу ми приділяли розвитку навичок культури мовлення, зокрема: не втручатися у розмову старших; не перебивати товариша; говорячи, не опускати голови, дивитися в очі співрозмовника; спокійно слухати того, хто говорить; не допускати грубого, зневажливого тону, використовуючи наочні матеріали – плакати-пам'ятки, наочний матеріал для ігор тощо (Додаток Г).

Застосовуючи ігрові технології на уроках української мови в експериментальному класі ми використовували інтерактивні методи і прийоми стратегій: «мозкова атака», «асоціативний куц» (гронування) тощо, основне завдання яких – збирання якомога більшої кількості ідей, заохочення учнів до комунікації, обговорення нестереотипних власних ідей та ідей товаришів з метою формування комунікативної компетентності та оригінального мислення щодо вирішення певної проблеми. Учням пропонувалося згадати все, що вони знають або думають, що знають, з певної теми. Обов'язковою умовою є запис усіх ідей, навіть протилежних, відсутність їх оцінювання в процесі обговорення, класифікація ідей по закінченні обговорення. Мозкову атаку проводили фронтально з усім класом, коли ідеї записує вчитель на дошці; індивідуально, у парах, групах за наступним алгоритмом.

На відміну від мозкової атаки, де висловлені думки стосуються інформації з приводу певної теми, метод гронування спонукає учнів думати вільно та відкрито стосовно певного предмету, образу, теми, включаючи почуття, емоції, ставлення, стимулюючи асоціативне мислення і здійснюється за наступним алгоритмом: 1. Вчитель пише тему – центральне слово (словосполучення чи фразу) посередині аркуша або на дошці. 2. Вчитель пропонує учням записати слова та фрази, які спадають на думку, коли вони чують це слово; записати стільки думок, скільки дозволить час; не обмірковувати, чому їм спало на думку те чи інше слово (якщо слово прийшло у ваш мозок, значить для вас це якось пов'язано з темою). 3. Коли всі думки записані, вчитель пропонує учням встановити зв'язки між словами. Потім можна перейти до обговорення цієї теми, написання твору тощо.

Використання ігрової технології «Сторітелінг» дає змогу кожному учневі виступити з підготовленою промовою. Наприклад, у складанні групового проекту за темою «Прикметник», завданнями для першої групи було надати поняття про прикметник; для другої групи – дослідити за «кольором» слова –

дібрати влучні ознаки предметів із застосуванням поняття «колір» (зима – біла, срібляста, молочна; літо – зеленаве, рожеве, барвисте, різнокольорове, яскраве; осінь – жовтогаряча, золота, руда, різнобарвна; весна – зелена, блідо-голуба, смарагдова); для третьої групи дібрати вірші з влучними ознаками до різних пір року; для четвертої групи – виконати творчу роботу (скласти твір за власними спостереженнями про улюблену пору року, використовуючи основні ознаки в цій період). Така робота пробуджує дитячу уяву, збагачує активний словниковий запас, формує комунікативну компетентність (Додаток В).

Робота вчителів в експериментальному класі спрямована на формування національно-мовної особистості людини, яка володіє вміннями і навичками комунікативно вправно користуватися усіма засобами мови, постійно виявляти увагу до культури й естетики. Елементи зацікавленості, гра, усе незвичайне, несподіване викликає у дітей здивування, жвавий інтерес до процесу пізнання, допомагає їм опанувати будь-який навчальний матеріал з української мови і сприяє формуванню комунікативних навичок учнів.

Для формування комунікативної компетентності та перевірки знань з певної теми на уроках української мови на ми використовували ігрову технологію «Кубування»: у кожного учня під час відповіді на уроці був виготовлений з картону кубик, на гранях якого написані допоміжні питання, які потребують таких мовленнєвих дій: опис; порівняння; асоціації; аналіз; застосування; за і проти. Ігрова технологія «Кубування» значно полегшує розгляд різних аспектів теми на уроці від менш складних завдань – до більш складних. Таким чином, учень, спираючись на допоміжні питання та не втрачаючи логіки відповіді, надає характеристику, наприклад певному іменнику (тюльпан). За допомогою ігрової технології «Кубування», вивчаючи нові частини мови на подальших уроках, ми перед викладом вчителем навчального матеріалу надавали учням можливість пофантазувати чи виявити ті знання за темою уроку, які вони вже мали, навести приклади тощо. Після вивчення

навчального матеріалу на наступному уроці учні порівнювали свої міркування з характеристиками об'єкту вже з висоти отриманих знань.

З метою формування комунікативної компетентності на уроках української мови ми використовували завдання за певною темою – усний опис, письмовий твір; під час написання колективного казкового твору ми застосовували ігрову технологію «РАФТ»: учнів поділяють на групи за кількістю персонажів казки (7); кожна група пише твір-оповідання про свого персонажу, з обов'язковим завданням прив'язати текст до теми казки («Ріпка»). На дошці накреслено таблицю:

Роль	Аудиторія	Формат	Тема
Хто я? Група персонажів і своя роль.	Для кого пишу? Вибір адресату тексту.	В якій формі буду писати? Жанр.	Про що буду писати? Які ідеї хочу донести до аудиторії?
Ріпка (Дідусь, Бабця, Онучка, Собака Жучка, Кіт, Мишка).	Для молодших школярів, їхніх батьків, вчителів.	Оповідання Ріпки про себе.	Про життя та призначення ріпки. Я маю розповісти аудиторії про її корисність.
Дідусь			
Бабця			

Наведемо приклад найкращого монологу Ріпки. «Я Ріпка, з одного боку, я овочева рослина, а з іншого боку – героїня української народної казки «Про Ріпку». Живу я протягом року й маю три пори життя: насіння, розсада, овоч – ріпка. Кожного року, коли настає весна, люди беруть насіння та занурюють його у земельку, що насипана у маленькі картонні коробочки, після чого поливають. Через два тижні у коробочці з'являються сходи – це розсада, друга моя пора життя. Коли розсада трошки зміцніє і стане зростом 10 см, а на дворі пригріє сонечко, розсаду пересаджують у ґрунт – на грядку. Друга пора мого життя закінчується і починається третя і головна моя пора – ріпка-овоч. Мене люди поливають, йдуть весняні дощі, сонечко пригріває, й я сиджу в землі та товстію – лише чубчик стирчить над землею, моє ботвиння (листя та трав'яні

гілочки – як пам’ятка мені про те, що я була розсадою). Я набираюся соку, вітамінів та збільшую масу. Так проходить літо, а я усе расту й часом виростаю дуже великою. Великою-превеликою. Закінчується літо й настає час збирати урожай. Дідусь, бабця, онуки та навіть песик Жучка, кішка та миша – разом чи поодиноці починають збирати урожай. Мене беруть за ботвиння та тягнуть із землі. Коли ріпка виростає дуже великою, як у казці, то її тягнуть усі герої нашої казки, навіть миша у пригоді стала. У наші часи урожай ріпки збирає спеціальний комбайн».

Після написання творів кожний учень групи зачитує свій твір, по закінченні усі разом з вчителем обговорюють твори, оцінюють та обирають найкращий. Під час написання твору, звучить музика – це допомагає учням уявити свого персонажа та творчо виконати завдання. Наприкінці уроку учні-автори найкращих творів інсценують казку, використовуючи свої оповідання. Проведення уроку за ігровою технологією РАФТ сприяє розвитку комунікативної компетентності в учнів; вчителю ж допомагає перевірити знання учнів у цікавій ігровій формі, учні переконують в об’єктивності оцінок – вони самі обирають найкращі твори (Додаток В).

В роботі щодо формування комунікативної компетентності учнів експериментального класу ми застосовували квест-уроки, проведення яких потребує відповідності до певного формату: 1) у парку, на шкільному подвір’ї тощо, під час виконання завдання учні шукають різноманітні підказки та предмети, щоб потім, зібравши їх, розв’язати головоломку, знайти скарб або ж відповісти на запитання за темою уроку; 2) у замкненому приміщенні (принцип Квесту – знайти вихід), учні мають виконати низку тих чи інших дій, щоб знайти ключ та врятуватися.

Складові квест-уроку: мета, ролі, загадки та головоломки, правила, сюжет. Наприклад, мета квест-уроку: «Врятувати речення від зайвих ком». В процесі гри пройшовши всі етапи та виявивши знання про правила використання коми

у реченні, учні виконують важливу місію щодо рятування речення. Ролі: клас розподіляють на певні групи, кожна з яких вивчає свої обов'язки, права, ситуацію, в якій перебуває, та мету, якої прагне досягти; додадуть зацікавлення учням елементи змагання, необхідність конкурувати між собою. Підготовка загадок та головоломок для квест-уроку займає найбільше часу, тому що це мають бути креативні завдання, для розв'язання яких необхідні знання за темою уроку. Усі учасники Квесту мають чітко знати правила й не порушувати їх. Квест-урок повинен мати власний сюжет – це не просто вікторина чи відповіді на запитання, а, передусім, – гра зі своєю метою, місією та розвитком подій.

Інструменти, які використовує вчитель, залежать від того, де саме відбуватиметься урок-квест: якщо урок української мови за темою потребує музичного супроводу, вчитель повинен забезпечити аудіо запис. Так, метою квест-уроку (літературне читання, музичне мистецтво, трудове навчання) «Вишиванка – душа українського народу» було формування комунікативної компетентності учнів, виробляти навички діяти колективно у грі, підпорядковувати особисті інтереси спільним, формувати навички доброзичливого спілкування з людьми. В процесі уроку учні знайомилися з новою літературою, створювали презентації, колажі, співали караоке пісні «Мамина сорочка», визначали регіон, де створено певну вишиванку-експонат виставки «Вишивки різних регіонів» (Додаток В).

Система «Кожні 5» (Daily 5) використовується, щоби навчати дітей бути самостійними під час читання, письма – щоб вчитель мав можливість працювати з учнями індивідуально та в малих групах. Основними переконаннями, які служили підґрунтям застосування ігрових технологій «Кожні 5» (Daily 5) з метою формування комунікативної компетентності учнів на уроках української мови в експериментальному класі були наступні: довіра та повага, спільність, вибір, відповідальність.

Змістовне навчання вимагає поваги між вчителем та учнями. Час, щоб побудувати довіру та виявити повагу, є основою, на якій базуються всі інші елементи навчання. Кожна дитина заслуговує на довіру та повагу. Ми докладаємо величезних зусиль, щоб створити та зберегти здорову атмосферу в класі. Ми відштовхуємось від основ довіри та поваги, щоб створити середовище навчання та піклування для всіх учнів. Воно починається зі знайомства в перші шкільні дні та втілюється в розкладі, який ми розробляємо разом, у правилах, які ми разом створюємо, у групових заняттях письмом та в історіях, які ми читаємо та зображаємо в малюнках. Відчуття спільності створює в учнів бажання вимагати, щоб інші були відповідальними за поведінку, навчання, повагу та доброту.

Вибір – це сильна мотиваційна складова, яка є однією з основ ігрових технологій «Кожні 5» (Daily 5). Вибір – це потужна сила, яка дозволяє учням брати на себе право власності та відповідальність за своє навчання. На думку Гембрела, «учні, яким дозволяють самим обирати матеріали для читання, мають більше бажання читати, докладають більше зусиль та краще розуміють текст».

Використовуючи технології «Кожні 5» (Daily 5) на уроці української мови, ми розвивали в учнів самостійне, творче, критичне мислення, витримку, письмове мовлення; учні вправлялися у граматиці, орфографії, пунктуації; в процесі застосуванні даної ігрової технології відпрацьовувалися конкретні навички застосування певних форм; формувалися обов'язки дотримання правил, інструкцій, вимог письмового мовлення. На уроці протягом 20-ти хвилин учні вправлялися у п'яти видах діяльності: 1) обирали за певною темою (темою уроку) питання, яке вони розглядатимуть; 2) питання, яке вони надаватимуть комусь (за вибором); 3) слухання виступів товаришів; 4) робота зі словами; 5) письмовий твір за темою обраного питання (Додаток В).

На початку учень записує власні думки за обраною темою у вільній формі, але щиро (перевіряти його записи вчитель не буде); учень може

об'єднатися з товаришем у виборі питання і обговорювати з ним завдання; після чого учні пишуть письмовий твір – розкривають тему обраного питання. Вчитель за загальною темою уроку висловлює свої думки; на дошці обґрунтовує важливість теми уроку і радить учням після написання твору перевірити його – так роблять справжні письменники та журналісти й це має свою назву – редагування тексту. Застосування ігрової технології «Кожні 5» сприяє формуванню в учнів комунікативної компетентності, розвитку творчості та письмового мовлення.

Комунікативна компетентність вимагає роботи таких якостей, як сприймання, мислення, творча уява, мовлення, дає змогу одночасно розкритися почуттєвій та інтелектуальній сфері молодшого школяра. Саме у молодшому шкільному віці активно розвиваються дар фантазувати, помітно виявляється допитливість, формується вміння спостерігати, порівнювати, критично оцінювати діяльність.

Усі ігрові технології, які ми застосовували на уроках української мови в експериментальному класі формують і розвивають, як мовленнєву, так й комунікативну компетентність молодших школярів; з поглибленням знань і умінь учнів у подальшому можна використовувати описані ігрові технології, логічно ускладнюючи і розширюючи навчальний матеріал на уроках української мови в початкових класах.

Представлені ігрові вправи і завдання забезпечують формування і розвиток комунікативної компетентності особистості молодшого школяра, спрямованих на реалізацію його індивідуальних здібностей та організацію шкільного діалогу між учнями, між учнем і вчителем, між учнем і книгою, між учнем і «білим світом».

Завдяки застосуванню інноваційних ігрових технологій, крім вдосконалення комунікативної компетентності, у молодшого школяра

формується прагнення і уміння навчатися, розвивається пізнавальний інтерес і бажання творити, що особливо актуально для сучасної української школи.

Від сформованості комунікативної компетентності молодшого школяра залежить його подальша успішність у житті. Чільне місце у процесі формування комунікативної компетентності учнів початкових класів є сприйняття і навчання особистості молодшого школяра, як динамічної системи, що розвивається в часі і змінює склад елементів, які входять до неї та зв'язків між цими елементами. Сформованість комунікативної компетентності, у свою чергу, залежить від способу навчання в початковій школі, який визначає логіку розвитку особистості в усіх наступних вікових періодах.

2.5. Аналіз результатів дослідження

Метою контрольного етапу дослідження було визначення результативності методики формування комунікативної компетентності молодших школярів засобом інноваційних технологій на уроках української мови в експериментальному класі.

З цією метою було проведено контрольне тестування учнів експериментального і контрольного класів, яке здійснювалося за тими ж методиками, й результати оцінювалися за тими ж критеріями, що й на констатувальному етапі дослідження.

Результати контрольного тестування учнів експериментального і контрольного класів зведено у таблиці Д2.7-Д2.8 (Додаток А). Показники рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів обох класів за результатами початкового та прикінцевого зрізів експерименту відображені у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Показники рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів обох класів (за результатами початкового та прикінцевого зрізів експерименту)

Класи	Зрізи	Рівні							
		початковий		середній		достатній		високий	
		учнів	%	учнів	%	учнів	%	учнів	%
ЕК	початковий	4	20	11	55	3	15	2	10
	прикінцевий	1	5	7	35	6	30	6	30
КК	початковий	3	15	10	50	4	20	3	15
	прикінцевий	3	15	9	50	5	25	3	15

За даними таблиці 2.9 побудовано: порівняльну діаграму рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального та контрольного класів за результатами прикінцевого зрізу експерименту (Рис. 2.4); діаграму динаміки сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального класу протягом дослідження (Рис.2.5)

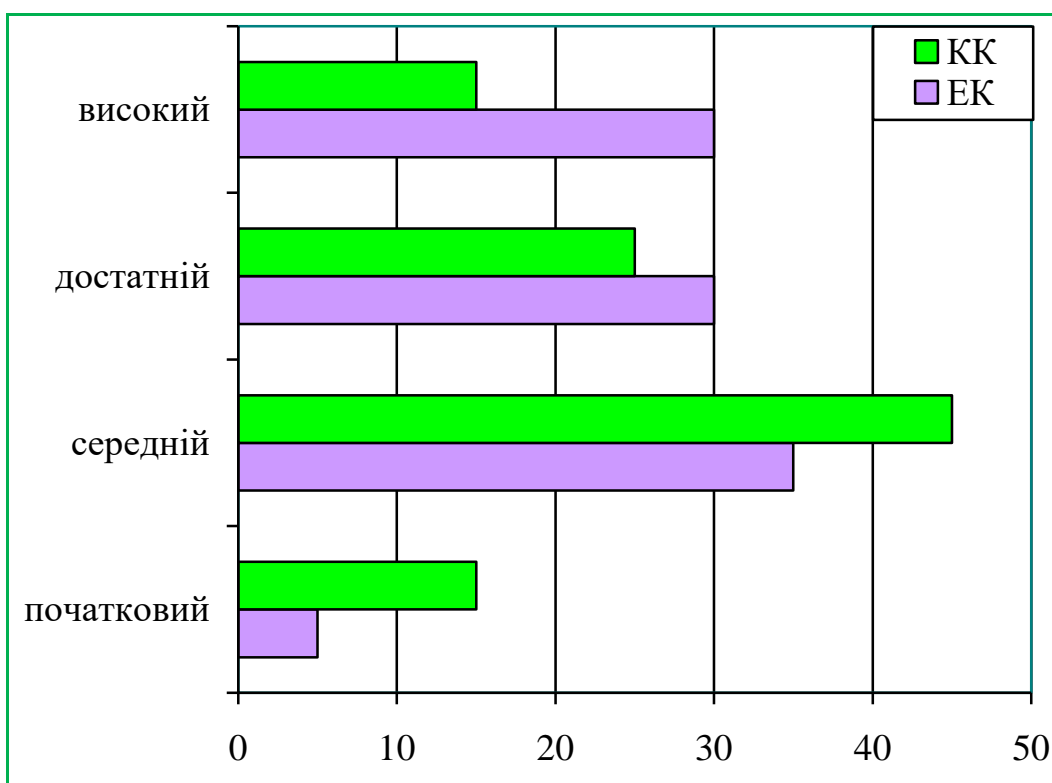

Рис. 2.4. Порівняльна діаграма сформованості комунікативної компетентності учнів ЕК і КК за результатами прикінцевого зрізу експерименту

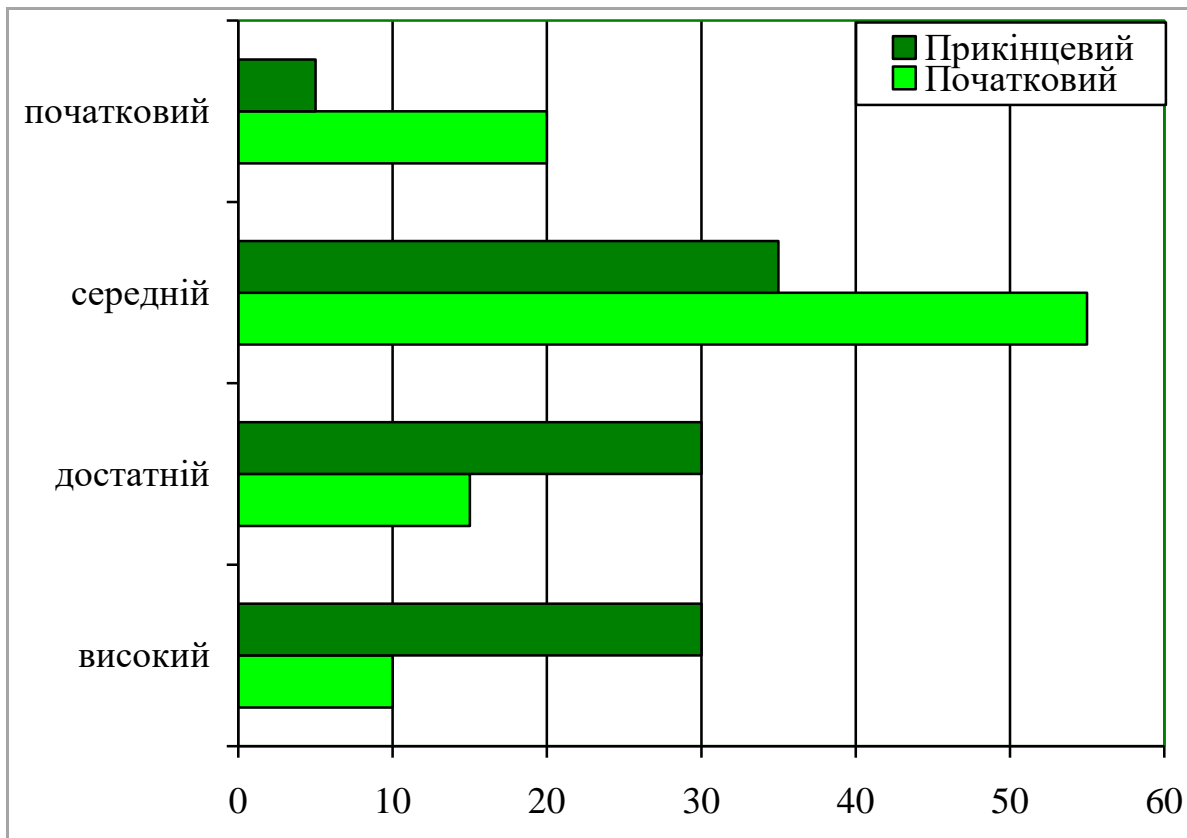

Рис. 2.5. Динаміка сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального класу протягом дослідження

Висновки до другого розділу

Матеріали контрольної діагностики учнів обох класів та їх кількісний і якісний аналіз свідчать про переважно високий та достатній рівень сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального класу: високий рівень сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального класу підвищився; показники високого рівня учнів експериментального класу перевищують аналогічні показники учнів контрольного класу, який дорівнює приблизно 15%; показники достатнього рівня в учнів експериментального класу збільшилися у 2 рази (від 15% до 30%);

показники середнього рівня в учнів ЕК менший за показники учнів КК на 15%; початковий рівень сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального класу знизився протягом дослідження у 4 рази (від 20% до 5%); показники початкового рівня учнів ЕК (5%) за результатами контрольної діагностики менше аналогічних показників учнів КК (15%) у 3 рази.

Спостереження за учнями експериментального класу, кількісний аналіз результатів проведеного дослідження свідчать про зміни на краще у становленні комунікативних особистостей – учнів експериментального класу, які здатні розуміти зміст і головну думку усних і письмових висловлювань, вміють вести діалог з дотриманням правил мовленнєвого етикету, вміють будувати повноцінні у комунікативному аспекті усні і письмові зв'язні висловлювання, які відображають знання учнів про предмет розмови, їх думки, почуття.

Учні експериментального класу намагаються налагодити взаємодію з оточуючими, будуючи відповідним чином свої висловлювання. У власному мовленні застосовують мовні засоби відповідно до орфоепічних, синтаксичних, стилістичних норм літературної української мови. У молодших школярів формуються комунікативні навички, які дозволяють їм успішно адаптуватися у новому колективі; розкриваються можливості для розвитку активної, творчої особистості, здатної вчитися, мислити і спілкуватися.

Таким чином, кількісний та якісний аналіз результатів контрольного тестування дітей демонструє значні позитивні зміни у сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального класу, що надає можливість зробити висновки про ефективність методичного забезпечення формування комунікативної компетентності молодших школярів засобом використання ігрової технології в процесі інтегрування дисциплін на уроках в початковій школі.

За результатами спостережень за роботою вчителів експериментального класу можна зробити висновок, що значно змінилися усвідомлення ними цілей і

завдань формування комунікативної компетентності молодших школярів; вчителями вироблено вміння творчо та науково обґрунтовано підходити до вирішення педагогічних проблем, застосовуючи інноваційні ігрові технології в процесі формування у молодших школярів комунікативної компетентності.

Працюючи над проблемою використання ігрових технологій як засобу формування комунікативної компетентності учнів в процесі інтегрування дисциплін на уроках в початкових класах, ми переконалася, що саме в іграх розпочинається невимушене спілкування молодшого школяра з колективом класу, взаєморозуміння між вчителем і учнем.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів засобом інноваційних технологій на уроках української мови та його результати дозволяє зробити наступні висновки.

1. Проблема формування комунікативної компетентності у дітей молодшого шкільного віку широко репрезентована у спадщині видатних українських та зарубіжних педагогів, психологів та діячів освіти, у працях сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців і практиків. На основі аналізу наукової літератури з'ясовано, що існують різні шляхи вирішення досліджуваної проблеми, однак автори єдині у погляді на формування комунікативної компетентності молодших школярів як умови всебічного і гармонійного розвитку особистості молодшого школяра.

2. В магістерській роботі теоретично обґрунтовано важливість формування комунікативної компетентності молодших школярів і уточнено основні поняття: «компетенція», «компетентність», «комунікативна компетентність».

Компетентність молодшого школяра є результатом систематизованої навчальної діяльності, що виражається в активному оволодінні системою знань, а також здатності використовувати її з метою пізнання навколишньої діяльності і розв'язання проблем, що виникають у практичній діяльності. Сутність компетентнісного підходу полягає у спрямуванні освітнього процесу на набуття учнями ключових компетентностей, тобто загальних здатностей особистості виконувати певний вид діяльності; компетентність базується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню й є показником успішності особистості.

Комунікативна компетентність – це вища здатність особистості, яка дає змогу розв'язувати проблеми, що виникають у різних життєвих ситуаціях, це конгломерат знань, мовних та позамовних умінь і навичок спілкування, набутих особистістю під час природної соціалізації, навчання та виховання.

Узагальнено форми, методи і засоби формування комунікативної компетентності молодших школярів: враховуючи вікові і психологічні особливості розвитку молодших школярів, з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках української мови ефективними засобами визначено інноваційні ігрові технології.

3. Розроблено методика формування комунікативної компетентності молодших школярів засобом інноваційних ігрових технологій на уроках української мови. Методика передбачає створення наступних педагогічних умов: змістове і методичне забезпечення формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку; залучення молодших школярів до різних видів спільної діяльності як засобу активізації

міжособистісного спілкування; методична підготовка педагогів до формування комунікативної компетентності у молодших школярів для забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Методика передбачає застосування ігрових технологій: «Квест», «Сторітелінг», «Рафт», «Кубування», «Щоденні 5»; дидактичних, інтерактивних та інших ігор на уроках української мови, як засобу формування комунікативної компетентності учнів 3-х класів. Сутність формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках української мови полягає у складній взаємодії і взаємовпливові найбільш вагомих складових організацій освітньої діяльності в процесі гри, які за ступенем впливу на учня знаходяться в такій послідовності: суспільно-педагогічна спрямованість спілкування в класному колективі, зміст комунікативної діяльності учнів, міжособистісні стосунки в класі, структура комунікативної активності на уроках сам процес її формування в особистості молодшого школяра.

4. Для проведення експериментальної частини дослідження розроблено методику вивчення рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів 3-х класів двох початкових шкіл Роменської міської ради Сумської області до і після формувального впливу.

Кількісний і якісний аналіз результатів прикінцевого зрізу експерименту показників свідчать про переважно високий та достатній рівень сформованості комунікативної компетентності в учнів експериментального класу (60%): високий рівень виріс у 3 рази (від 10% до 30%), що перевищує аналогічні показники учнів контрольного класу у 2 рази (30% до 15%); початковий рівень учнів ЕК – знизився протягом дослідження у 4 рази (від 20% до 5%), що менше за аналогічні показники у 3 рази (5% до 15%).

Результати дослідження показали, що 30% учнів експериментального класу вже прийдуть до школи з високим рівнем сформованості комунікативної компетентності (30%); 30% – з достатнім і лише 5% учнів мають початковий

рівень сформованості комунікативної компетентності. Якщо в учнів експериментального класу переважає високий та достатній рівень комунікативної компетентності, то в учнів контрольного класу – середній рівень, що свідчить про малу результативність використання традиційних навчальних програм.

Кількісний та якісний аналіз результатів проведеного дослідження демонструє значні позитивні зміни у сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального класу, що надає можливість зробити висновки про ефективність методики формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами інноваційних ігрових технологій на уроках української мови в початковій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабанський Ю. Задоволення комунікативних потреб дітей молодшого шкільного віку. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 79 с.
2. Бадер В. Удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів. *Педагогіка і психологія*. 2012. № 4. С. 8-9.
3. Бех І. Вивчення особистості молодшого школяра. *Початкова школа*. 2013. №3. С. 6-10.
4. Бібік Н., Вашуленко М., Мартиненко В. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія. К.: Педагогічна думка, 2014. 346 с.
5. Бібік Н. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. К.: Плеяди, 2017. 206 с.

6. Білоус О. Виховання культури толерантності в класному колективі. Житомир: ФОП Левковець, 2016. 201 с.
7. Бірюк Л., Пішун С. Теоретичні основи формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи засобами тренінгової діяльності. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts. Wydawnictwo Wyzhszej Szkoły Technicznej w Katowicach. 2019.
8. Бірюк Л., Пішун С. Системний підхід як методологічне підґрунтя формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts. Wydawnictwo Wyzhszej Szkoły Technicznej w Katowicach. 2018.
9. Богущ А. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання. *Науковий вісник Південноукраїнського ПІ*. 2015. № 4-5. С. 35-40.
10. Божович Л. Особистість та її розвиток в дитячому віці. Львів: Академія, 2013. 464 с.
11. Боришевський М. Взаємини в учнівському колективі і формування особистості. Тернопіль: Мандрівець, 2015. С. 55-58.
12. Будянський Д. Формування навичок вербальної комунікації. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2017. С. 193-194.
13. Варзацька Л. Типи особистісно зорієнтованих ситуацій на уроці. *Українська мова і література в школі*. 2016. №8. С. 22-26.
14. Вашуленко М. Методика навчання української мови в початковій школі: навчальний посібник. Львів: Думка, 2014. 364 с.
15. Вашуленко М., Дубовик С. Робота над власним висловлюванням на уроках української мови. *Початкова школа*. 2017. № 10. С. 10-16.
16. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Укл. і голов. ред. В. Бусел. Львів: Слово, 2018. 1440 с.

17. Вихрущ В., Дубчак С. Інформативність уроку як фактор розвитку комунікативної активності молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. №4. С. 12-14.
18. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Львів: Академія, 2018. 566 с.
19. Вишник О. Формування комунікативної компетентності учнів початкових класів на засадах взаємодії різних видів мовленнєвої діяльності. *Лінгводидактика: теорія, методика, досвід*. Вип. 4. 2013. С. 22-29.
20. Гамалій А. Ігри та цікаві вправи з української мови. Харків: Ранок, 2013. С. 62-87.
21. Гозман Л. Психологія емоційних стосунків. Харків: ХДУ, 2012. 175 с.
22. Головань Н. Особливості спілкування і відособлення у молодших школярів. *Початкова школа*. №37. 2014. С. 33-40.
23. Гончарук О. Інтерактивні технології в початковій школі. К.: Основа, 2013. 128 с.
24. Гудзик І. Компетентнісно орієнтоване навчання мови у початкових класах. Харків: Школа, 2016. 39 с.
25. Давиденко В. Використання інтерактивних прийомів навчання на уроках у початкових класах. *Початкова школа*. 2014. №1. С. 17-18.
26. Давидов В., Дубровіна І., Зацепін В. та ін. Молодший шкільний вік як особливий вік у житті дитини (О. Біляєв, Б. Блум, А. Бодалев, Я. Коменський, Дж. Локк, Ж. Піаже, Ж-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, І. Огієнко, О. Синиця, Г. Сковорода В. Сухомлинський К. Ушинський С. Шацький та ін.): хрестоматія. Харків: Школа, 2014. С. 18-124.
27. Дивакова І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 180 с.
28. Добрович А. Вчителю про психологію і психогігієну спілкування. Тернопіль, Мандрівець, 2014. С. 89-120.

29. Ємельянов Ю. Активне соціально-психологічне спілкування. Харків: Школа, 2018. 166 с.
30. Єрмоленко С. Формування комунікативної компетенції у лінгводидактиці. *Початкова школа*. 2013. № 6. С 33-37.
31. Ельконін Д., Давидов В. Питання психології навчальної діяльності молодших школярів. К.: Освіта, 2012. С. 15-48.
32. Жуков Ю., Петровська Л., Растянников П. Діагностика і розвиток компетентності у спілкуванні. Тернопіль: Мандрівець, 2020. 104 с.
33. Запорожець О. Вибрані психологічні праці. Психологічний розвиток дитини. Харків: Школа, 2015. 320 с.
34. Збірник нормативно-правових документів з освіти. Серія: Початкова освіта. (Державний стандарт початкової загальної освіти, Закон України «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти України XXI ст., Українська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи (оновлена) та ін.). Харків: Школа, 2022. 547 с.
35. Інструктивно-методичні матеріали щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів. URL: http://www.mon.gov.ua/img/zstored/files/1_9-74.doc11. (Дата звернення 23.01.2023).
36. Киричук О. Формування в учнів соціально-комунікативної активності. Львів: Слово, 2018. 428 с.
37. Коваль Л. Актуальні проблеми початкового навчання: дидактико-методичний аспект: навчально-методичний посібник. Бердянськ: Вид. Ткачук О.В., 2015. 224 с.
38. Кодлюк Я. Цікаве мовознавство для молодших школярів: посібник для вчителя початкових класів. Харків: Університет, 2012. 123 с.
39. Комар О. Інтерактивні технології – технології співпраці. *Початкова школа*. 2014. №9. С. 5-7.

40. Копелюк С. Формування комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках літературного читання. *Гірська школа українських Карпат*. 2015. №12. С. 163-165.
41. Корніяка О. Діагностика комунікативної компетентності молодших школярів: тести. *Початкова школа*. 2020. № 5-6. С. 39-41.
42. Леонтьєв О. Мова, мовлення і мовленнєва діяльність. Львів: Академія, 2014. 324 с.
43. Лийметс Х. Групова робота на уроках. Львів: Думка, 2013. 62 с.
44. Мазур Є. Сто комунікативних сходинок до мовленнєвої компетентності. *Початкова школа*. 2017. № 1. С. 18-22.
45. Макашова Ю. Формування комунікативної компетентності учнів через використання технології розвитку критичного мислення. *Початкова школа*. 2018. № 2. С. 65-72.
46. Марецька Н. Компетенція чи компетентність: що ми формуємо у молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. №7. С. 7-10.
47. Мелешко Л. Навчальна гра як засіб розвитку комунікативних здібностей учнів на уроках української мови. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 150-158.
48. Мельничайко В. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови: посібник для вчителя. Харків: Майдан, 2017. С. 3-16.
49. Мудрик А. Спілкування як фактор виховання школярів. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 110 с.
50. Непомяща Н. Відносини з іншими. Тернопіль: Джура, 2012. С. 52-97.
51. Овчарук О. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Львів: Світ, 2012. 112 с.
52. Пасічник Є. Українська мова і література в школі. Львів: Світ, 2013. 319 с.

53. Пентилюк М. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 3. С. 8-10.
54. Петровський А. Особистість. Діяльність. Колектив. Харків: Університет, 2015. 255 с.
55. Пехота О., Кіктенко А. Освітні технології. Тернопіль: Мандрівець, 2014. С. 55-65.
56. Подлесна І. Веб-квест «Таємниці невмирущих знаків». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://podlesna79.wixsite.com/movaqvest/contact>. (Дата звернення 20.02.2021).
57. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. К.: Освіта, 2014. С. 66-72.
58. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. К.: А.С.К., 2014. 192 с.
59. Потєбня О. Сучасний погляд. Харків: Майдан, 2016. 224 с.
60. Радченко А. Ігрові методи та прийоми. *Відкритий урок*. 2012. № 10. С. 47-49.
61. Родигіна І., Луценко О. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. *Бібліотека журналу «Управління школою»*. 2016. Вип. 8. С. 179-185.
62. Савченко Л. Формування комунікативної компетентності молодших школярів. URL: <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/formuvannya-omunikativnoi-kompetentnosti-molodsh-2.html> (Дата звернення 05.12.2022).
63. Савченко О. Мета і результат уроку в контексті компетентнісного підходу. *Початкова школа*. 2015. №3. С.10-16.
64. Селевко Г. Компетентності та їх класифікація. *Початкова школа*. 2015. № 5. С. 38-43.

65. Славова В. Формування і розвиток комунікативної компетентності молодших школярів. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/34538 (Дата звернення 15. 11. 2022).

66. Собко В. Компетентнісний підхід у системі вивчення частин мови у початковій школі. *Вісник ГНПУ імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 2. С. 203-211.

67. Стадник В. Культура мовлення: формування уявлення про культуру мовлення і культуру спілкування. *Розкажіть онуку*. 2013. №14-15. С. 33-36.

68. Толкачова А. Дослідження проблеми формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2013. №6. С. 210-214.

69. Федоренко В. Використання ігрових технологій для реалізації інтегративного принципу освіти. *Початкова школа*. №4. 2013. С. 5-8.

70. Хромченко О. Формування комунікативної компетентності молодших школярів. URL: <https://urok-ua.com/formuvannya-komunikatyvnoji-kompetentnosti-molodshyh-shkolyariv/> (Дата звернення 12. 02. 2023).

71. Чупріна О., Підлужна Г., Марущак О. Тестові завдання з методики навчання української мови в початкових класах: навчально-методичний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 120 с.

72. Шишов С., Кальней В. Моніторинг якості освіти в початковій школі. Тернопіль: Джура, 2012. С.14-16.

73. Шмаков С. Ігри учнів – феномен культури. Харків: Ранок, 2014. 240 с.

74. Щербань П. Дидактичні ігри у навчально-виховному процесі. *Початкова школа*. 2015. № 9. С. 18-22.

75. Ярмаченко М. Педагогічний словник. Львів: Світ, 2017. С. 408; 410.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця Д2.1

Результати тестування учнів 3 класу Миколаївського ЗЗСО
(за результатами початкового зрізу експерименту)

№ п/ ч	Прізвище, ім'я учня	Оцінка за завдання							Рівень
		1	2	3	4	5	6	7	
1	Аврошко Анастасія	-	-	0	0	-	-	0	П
2	Альтман Олександра	0	0	0	-	-	-	0	С
3	Бакай Катерина	0	0	0	-	0	-	0	С
4	Вербенко Максим	+	+	0	+	0	+	0	Д

5	Ващенко Михайло	0	0	0	-	0	-	0	С
6	Велитченко Євген	0	-	-	-	-	0	0	П
7	Горбенко Борис	0	0	0	-	0	-	0	С
8	Григоренко Аліна	0	-	-	0	-	-	0	П
9	Євченко Семен	0	+	+	+	+	0	0	Д
10	Жаркова Ірина	-	-	0	0	0	0	0	С
11	Зуєва Аріадна	+	++	++	+	++	0	++	В
12	Зуєв Тимур	+	+	0	+	0	+	0	Д
13	Кальчик Олена	-	0	0	0	0	0	0	С
14	Кириченко Денис	-	0	0	-	0	-	0	С
15	Надточій Дмитро	0	-	-	0	0	0	-	С
16	Панасенко Віктор	-	-	-	-	0	0	0	П
17	Проценко Валентина	0	-	0	-	-	0	0	С
18	Тесленко Тетяна	++	0	++	++	+	++	+	В
19	Тимченко Артем	0	-	0	-	0	0	0	С
20	Шахненко Галина	0	0	0	-	0	0	-	С

Таблиця Д2.2

Результати тестування учнів 3 класу Рогинського ЗЗСО
(за результатами початкового зрізу експерименту)

№ п/ ч	Прізвище, ім'я учня	Оцінка за завдання							Рівень
		1	2	3	4	5	6	7	
1	Басенко Альберт	0	0	0	0	0	0	0	С
2	Бортич Кароліна	0	0	0	-	-	-	0	С
3	Горбенко Тетяна	0	0	0	-	0	-	0	С
4	Грак Олександр	+	+	0	+	0	+	0	Д
5	Єгорова Ніна	++	+	++	++	+	++	+	В
6	Кравченко Мирослав	0	-	-	-	-	0	0	П
7	Кругляк Владимир	0	0	0	-	0	-	0	С

8	Кудря Софія	0	-	-	0	-	-	0	П
9	Максименко Ганна	-	0	-	0	-	0	0	С
10	Мироненко Денис	-	-	0	0	0	0	0	С
11	Охрименко Олена	+	++	++	+	++	+	++	В
12	Очеретний Демид	+	+	0	+	0	+	0	Д
13	Роденко Сергій	0	0	0	0	-	-	-	С
14	Рудь Анатолій	-	0	0	-	0	-	0	С
15	Саєнко Костянтин	++	++	+	++	+	++	+	В
16	Сергієнко Лариса	-	-	-	-	0	0	0	П
17	Хоменко Галина	0	+	+	+	+	0	0	Д
18	Хромченко Маргарита	-	0	-	-	0	0	0	С
19	Яковенко Іван	+	+	0	+	+	+	+	Д
20	Ярема Марина	0	-	0	0	0	-	-	С

Таблиця Д2.3

Результати контрольного тестування учнів експериментального класу
(за результатами прикінцевого зрізу експерименту)

№ п/ ч	Прізвище, ім'я учня	Оцінка за завдання							Рівень
		1	2	3	4	5	6	7	
1	Аврошко Анастасія	-	-	0	0	-	-	0	П
2	Альтман Олександра	0	0	0	-	-	-	0	С
3	Бакай Катерина	0	0	0	-	0	-	0	С
4	Вербенко Максим	+	+	0	+	0	+	0	Д
5	Ващенко Михайло	0	0	0	-	0	-	0	С
6	Велитченко Євген	0	-	-	-	-	0	0	П
7	Горбенко Борис	0	0	0	-	0	-	0	С

8	Григоренко Аліна	0	-	-	0	-	-	0	П
9	Євченко Семен	0	+	+	+	+	0	0	Д
10	Жаркова Ірина	-	-	0	0	0	0	0	С
11	Зуєва Аріадна	+	++	++	+	++	0	++	В
12	Зуєв Тимур	+	+	0	+	0	+	0	Д
13	Кальчик Олена	-	0	0	0	0	0	0	С
14	Кириченко Денис	-	0	0	-	0	-	0	С
15	Надточій Дмитро	0	-	-	0	0	0	-	С
16	Панасенко Віктор	-	-	-	-	0	0	0	П
17	Проценко Валентина	0	-	0	-	-	0	0	С
18	Тесленко Тетяна	++	0	++	++	+	++	+	В
19	Тимченко Артем	0	-	0	-	0	0	0	С
20	Шахненко Галина	0	0	0	-	0	0	-	С

Таблиця Д2.4

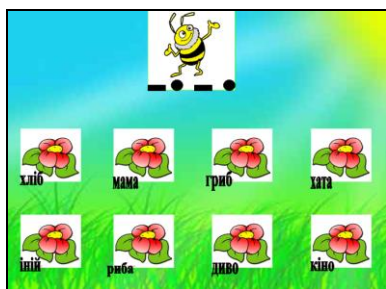
Результати контрольного тестування учнів контрольного класу
(за результатами прикінцевого зрізу експерименту)

№ п/ ч	Прізвище, ім'я учня	Оцінка за завдання							Рівень
		1	2	3	4	5	6	7	
1	Басенко Альберт	0	+	+	0	+	+	0	Д
2	Бортич Кароліна	0	0	0	-	-	-	0	С
3	Горбенко Тетяна	0	0	0	-	0	-	0	С
4	Грак Олександр	+	+	0	+	0	+	0	Д
5	Єгорова Ніна	++	+	++	++	+	++	+	В
6	Кравченко Мирослав	0	-	-	-	-	0	0	П
7	Кругляк Володимир	0	0	0	-	0	-	0	С

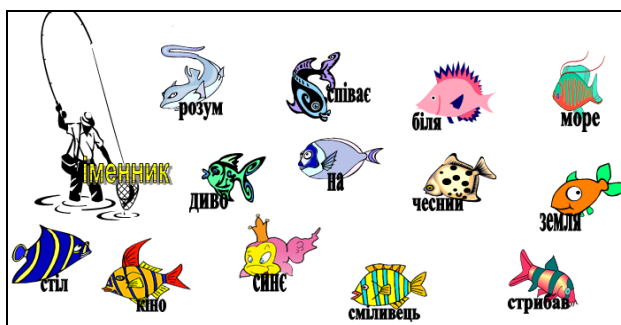
8	Кудря Софія	0	-	-	0	-	-	0	П
9	Максименко Ганна	-	0	-	0	-	0	0	С
10	Мироненко Денис	-	-	0	0	0	0	0	С
11	Охрименко Олена	+	++	++	+	++	+	++	В
12	Очеретний Демид	+	+	0	+	0	+	0	Д
13	Роденко Сергій	0	0	0	0	-	-	-	С
14	Рудь Анатолій	-	0	0	-	0	-	0	С
15	Саєнко Костянтин	++	++	+	++	+	++	+	В
16	Сергієнко Лариса	-	-	-	-	0	0	0	П
17	Хоменко Галина	0	+	+	+	+	0	0	Д
18	Хромченко Маргарита	-	0	-	-	0	0	0	С
19	Яковенко Іван	+	+	0	+	+	+	+	Д
20	Ярема Марина	0	-	0	0	0	-	-	С

Додаток Б

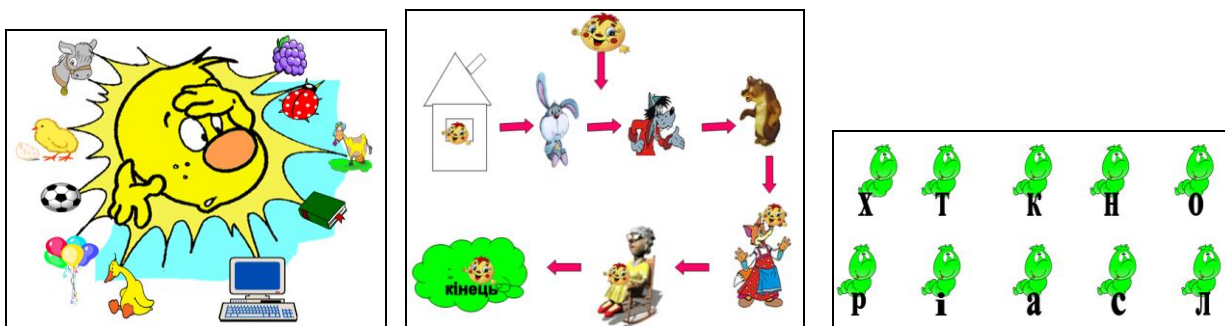
Ігри для формування комунікативної компетентності учнів ЕК
з використанням наочності

«Як квіточка дружить з бджілкою».

«Як спіймати потрібну рибку»

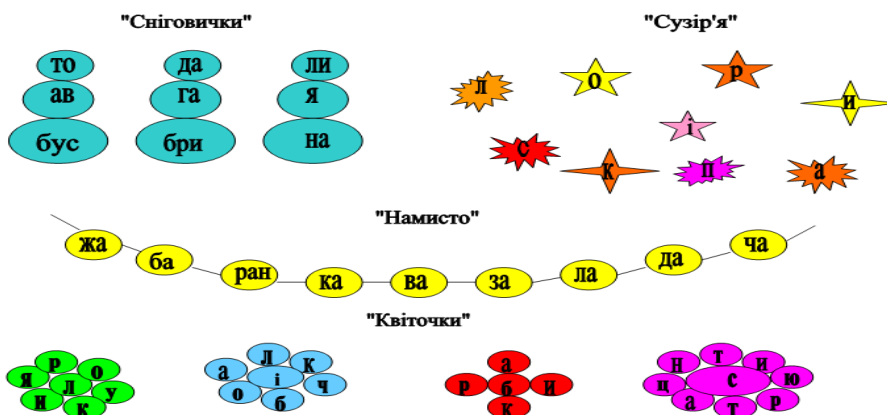

«Істота чи не істота»

«Карта мандрівки»

«Утвори слова»

Словникові диктанти для учнів ЕК

Ігри для формування комунікативної компетентності учнів ЕК

«Навпаки». Вчитель називає слово, що характеризує напрямок руху або просторові відношення між предметами, а викликаний учень повинен сказати слово, протилежне за значенням. Гра повинна проходити у швидкому темпі. «Верхній-нижній, ліворуч-праворуч, спереду-ззаду, перший-останній».

«Відгадайте назви звірів за їх описом». У нього невелике тіло, носик витягнутий, лапки маленькі та короткі, замість хутра у нього голки, всеїдний (їжак). Він великий, бурий, тіло вкрите хутром, лапи великі, всеїдний (ведмідь). Він великий, замість лап – копита, на голові у нього роги, рослиноїдний (лось). Вона невелика, хутро руде, на лапках хутрянні подушечки, хижак (лисиця). Він великий, хутро сірого кольору, хижак, проживає в лісі (вовк). Вона маленька, вертлява, хутро коричнево-рудого кольору (білка).

Кросворд «Частини мови». По горизонталі: 1 – не маленький прикметник (великий); 2 – вусатий та хвостатий іменник (кіт); 3 – рухливе дієслово (ходить); 4 – не жорсткий прислівник (м'якенька); 5 – займенник-чоловік (він); 6 – негативна частка (не); 7 – числівник №1 (один); 8 – комфортний прислівник

(вдома). По вертикалі – якщо ви дали правильні відповіді на запитання кросворда, отримаєте оцінку (відмінно)!

				1									
			2										
		3											
				4									
			5										
				6									
	7												
		8											

«Подяка». Учитель демонструє предмети побуту та продукти, наприклад, масло, мед, шкарпетки, яйця. Діти повинні назвати тварину, якій потрібно подякувати за це, й того, хто доглядає за нею: мед - бджола - пасічник.

«Равлик». Уявімо, що у равлика трапилось лихо. Напишіть твір і намалюйте ілюстрації до нього. Равлик по листю капусти ходив і десь випадково свій дім загубив, та равлика-павлика ми врятували – ще кращу хатинку намалювали!

«Карусель». Учні сідають у два кола обличчям одне до одного. Внутрішнє коло нерухоме, зовнішнє – рухливе. Кожен сидить навпроти іншого. За сигналом вчителя всі учасники рухомого кола пересуваються на один стілець вправо й опиняються перед новим партнером. Мета: пройти все коло, відповідаючи на поставлені питання. Учні заздалегідь готують запитання або поняття й записують їх на маленьких аркушах, а на звороті пишуть своє ім'я. Під час роботи партнери ставлять одне одному запитання, і в разі правильної відповіді учень одержує від автора запитання цю картку. Наприкінці підраховують кількість зароблених карток і визначається переможець.

«Мозкова атака (штурм)». Спонукає учнів до обговорення теми, слухання товариша, проявляти творчість, дає можливість вільно висловлювати свої думки, формує комунікативну компетентність.

«Мікрофон». На початку роботи вчитель визначає одним словом тему, над якою буде проводитися робота, а учні згадують все, що виникає в пам'яті стосовно цього слова. Використовують таку інтерактивну вправу під час актуалізації опорних знань. Учні чітко висловлюють свою думку за 1-2 хвилини, передаючи «уявний мікрофон» ланцюжок по рядах. Кращі думки вчитель записує на дошці. (Слово – Друг. Справжній друг... Уміти дружити – це означає...). Можна також цю роботу провести в групах. Представник іншої групи, взявши «мікрофон», має сказати чи погоджується з відповіддю свого попередника, якщо ні, то обґрунтовує чому і пропонує інший шлях розв'язання.

Дає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання.

«Асоціативний куш». На початку роботи вчитель визначає одним словом тему, над якою буде проводитися робота, а учні згадують все, що виникає в пам'яті стосовно цього слова.

«Коло знань». «Незакінчені речення». Дає можливість вільніше висловлюватися щодо запропонованих тем.

Рольова гра «Інтерв'ю». Обрані «журналісти» беруть інтерв'ю у своїх однокласників, звертаючи увагу на те, щоб відповіді були повними та змістовними. Наприклад: – Назви своє прізвище, ім'я, по батькові. — В якій школі і в якому класі ти навчаєшся? – Які твої улюблені предмети? — Які предмети вимагають більших зусиль для їх вивчення? – Чи можеш ти вчитися краще і що тобі для цього треба зробити?

Гра «Компліменти». Сидячи в колі, усі беруться за руки. Дивлячись в очі сусіду, треба сказати йому кілька добрих слів, за щось похвалити. Приймаючий киває головою і говорить: «Спасибі, мені дуже приємно!» Потім він дарує комплімент своєму сусіду. Вправа проводиться по колу.

Гра «Опиши друга». Формування комунікативної компетентності, розвиток уваги й уміння описувати те, що бачив, продовження знайомства. Вправа виконується в парах (одночасно всіма учасниками). Учні стоять спиною один до одного і по черзі описують зачіску, одяг і особу свого партнера. Потім опис порівнюється з оригіналом і робиться висновок про те, наскільки учень був точний.

Додаток В

Конспекти уроків української мови з використанням ігрових технологій в ЕК

Урок 1. Тема: «Зимовий ліс». Узагальнення і систематизація знань і умінь із розділу «Прикметник». Мета: Формувати соціальну та комунікативну компетентність. Повторити і закріпити набуті учнями знання про прикметник. Формувати уміння підбирати прикметники до іменників. Вчити застосовувати набуті знання на практиці. Розвивати вміння вживати прикметники в мовленні для повнішого розкриття думки, характеристики предметів. Виховувати турботливе ставлення до птахів, звірів, бажання їм допомогти. Обладнання: картки із завданнями, слайди до уроку. Тип уроку: Урок узагальнення і систематизації знань. Хід уроку. I. Розминка. Сьогодні у нас незвичний урок, Сьогодні ми зробимо ще один крок В країну природи, в країну погоди В країну чудової української мови. Я посміхаюся, посміхніться і ви до мене, поділіться гарним настроєм із сусідом. II. Актуалізація опорних знань. 1.

Робота над загадкою. Діти, ви любите подорожувати? У нас сьогодні не звичайний урок, а урок-подорож. Ми здійснимо уявну подорож до лісу. А до якого лісу? Послухайте загадку. Надійшли морози, ріки закували і березам коси інєєм прибрали. пухова перина очі убирає, біла скатертина – ні кінця, ні краю. Омертвіли лози, ледь гіллям хитають, і в полях морози та вітри гуляють. То до якого лісу ми здійснимо подорож? 2. Хвилинка каліграфії. Пропишіть буквосполучення ЗИ ИМ ОВ ВИЙ. Діти, а яка буває зима? (Холодна, білосніжна, чудова, чарівна, сонячна, весела, радісна, яскрава). На яке питання відповідають ці слова? На що вони вказують? Як називаються слова, що вказують на ознаку предмета? 3. «Асоціативний куш». Діти, пригадайте, а що ми знаємо про прикметники? III. Мотивація навчальної діяльності. А якої зими чекали ви? А коли взимку буває весело? А які зимові ігри ви знаєте? А чи для всіх вона радісна та весела? А яка зима, наприклад, для птахів? Чим їх зима відрізняється від нашої? Що треба робити людям, щоб допомогти птахам? IV. Обґрунтування навчання. Повідомлення теми і мети уроку. Щоб врятувати наших птахів, ми з вами виконаємо завдання. Для цього ми поглибимо свої знання про прикметник. IV. Усвідомлення змісту. Повторення і узагальнення вивченого. 1. Вибірковий диктант (записати тільки прикметники). Висновок. Прикметники відповідають на питання який? яка? яке? які? 2. Підбір іменників до групи прикметників. Наша перша зупинка біля красивої, засніженої галявини, на якій ростуть дерева. Давайте спробуємо розгадати, які дерева тут ростуть. Впізнайте дерево за його ознаками: Високий, могутній, старий... (клен, дуб, сосна). Вічно зелена, пухнаста, молоденька... (клен, горобина, ялина). Висока, струнка, білокора... (ялина, береза, дуб). Запишіть словосполучення у зошит. Висновок. Прикметники вказують на ознаку предмета, характеризують його. 3. Робота з загадками. Чим ми можемо допомогти птахам взимку? Відгадайте, які птахи прилетять до годівнички. 1)... хлопчик у ... свитині по дворах стрибає, крихти збирає? Горобець (сірий, маленький). 2) Жовтогруді щибетушки, мають ... капелюшки, сірі шапки, ... щічки, називаються? - ... синички. (білі, чорні). 3) Вірно людям я служу, їм дерева стережу, дзьоб ... і... маю, шкідників ним здобуваю? Дятел (гострий, міцний). Поставте запитання до вставлених слів-прикметників. Запишіть останню загадку у зошит. Висновок. Прикметники відповідають на питання яка? яке? який? які? та узгоджуються з іменниками в числі, роді, відмінку. Фізкультхвилинка. 4. Робота над текстом. Пригадайте, а що відбувається із тваринами взимку? В наступному завданні треба поставити прикметники у потрібну за змістом форму і записати утворений текст. (Рання) зими залягають у свої лігва ведмеді. Старанно і вміло в (лісовий) глушині лаштують вони ці (зимовий) барлоги. (М'який запашний) хвоєю, корою (молодий) ялинок, (сухий) мохом ведмеді вистилають своє житло. Зимою народжуються у ведмедиць (сліпий) ведмежата. А у (великий) відлигу ведмідь прокидається. Прочитайте утворений текст. Висновок. Прикметник завжди

пов'язаний із іменником і узгоджений з ним у числі, роді, відмінку. 5. Робота в парі. Розгадування кросворду.

				р	о	д	а	м	и		
					з	а	й	в	и	й	
в	і	д	м	і	н	к	а	м	и		
			с	л	а	б	к	и	й		
				я	к	и	й				
ч	и	с	л	а	м	и					

1) Як змінюються прикметники в однині? За2) Синонім слова непотрібний, без якого можна обійтися? 3) Як ще змінюються прикметники? За4) Антонім слова сильний? 5) Початкова форма прикметників відповідає на питання ...6) Прикметники змінюються заТак що ж позначають прикметники? Якщо ви все правильно відповіли, то у вас виділене слово допоможе дати відповідь на це питання. 6. Сенкан. Що ми проявили по відношенню до птахів?

1. Турбота.
2. Добра, постійна.
3. Опікуватися, проявляти, надавати увагу.
4. Турбота - це постійна увага.
5. Увага. Проявляйте увагу не тільки до людей, а й до птахів, тварин.

Домашнє завдання. V. Рефлексія. «Мікрофон». Продовжить речення ...Мені було цікаво ...Я зрозумів, що ...Я навчився ...Для мене важливо ...Ви добре працювали. Я рада за вас. Дякую вам за роботу на уроці!

Урок 2. Тема: «Наша Вишиванка». Мета: формувати комунікативну компетентність; патріотичне виховання; формувати предметні компетентності: вдосконалювати навички свідомого читання, поглиблювати знання учнів про вишиванку, розвивати вміння аналізувати та синтезувати матеріал; розвивати зв'язне мовлення учнів, інтерес до культурної спадщини, народних традицій; виробляти навички діяти колективно в грі, підпорядковувати особисті інтереси спільним, формувати навички доброзичливого спілкування з людьми. Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу. Обладнання: презентація, матеріали для колажу, демонстраційний матеріал «Вишивки різних регіонів». Хід уроку. I. Організаційний момент 1. Перевірка готовності до уроку. 2. Налаштування на роботу. II. Мовна розминка. Артикуляційна гімнастика: зробимо повний вдих і видих носом; вимовляти голосні звуки без голосу; міцно закрити рот; язиком торкатися то лівої, то правої щоки; голосно цокати язиком. Артикуляційна вправа «Дмухання на пригорщу». Імітуючи дмухання на гарячий чай, діти мають подути на руку, вимовляючи пошепки «фф-ф-ф». Робота над скоромовкою: сорока сороченятам сорочки строчила, сорочки строчила,

вишиванки шила. III. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми і мети уроку. Вчитель. Сьогоднішній урок буде присвячений вишиванці. Вишиванка - це душа українського народу. Завдання уроку. IV. Сприймання і усвідомлення нового матеріалу. 1. Розповідь вчителя про вишиванки. 1. Самостійне читання учнями. Вчитель. Прочитайте уважно уривок «Вишиванка» з книги. Підготуйтеся до Квесту «Українські вишиванки». Саме великий багаж знань вам допоможе справитися з завданням. Історична довідка (виступ істориків з історії вишиванки). 2. Словникова робота. 3. Квест «Українські вишиванки». Об'єднання в команди і визначення маршруту. I. Зупинка «Вишиванка-святина й скарб народу». Конверт для 1 групи. Чому вишиванку вважають оберегом? Які вишиванки найбільше ціняться? Яка найбільша цінність була у давнину? Конверт для 2 групи. Які перші історичні згадки про вишиванки? Від чого залежать особливості техніки вишивання? Які кольори найчастіше використовують для вишивання вишиванок? II. Зупинка біля джерела народної мудрості. Конверт для 2 групи. Прочитайте закодовані прислів'я і розтлумачте їх:

1. нелінуйся, дівонько, рушники вишивати – буде чим гостей шанувати. (Не лінуйся, дівонько, рушники вишивати – буде чим гостей шанувати).
2. сорочці в народився. (В сорочці народився – так казали про людину, яка пережила страшне лихо чи хворобу).
3. У гоко тима ненькарід, у гото чкасоро нькабіле і вкаголі денькагла. (У кого мати рідненька, у того сорочка біленька і голівка гладенька).

Конверт для 2 групи.

1. неділя Як, сорочка біла. то й. (Як неділя, то й сорочка біла).
2. У наших хазяйок по сто сорочок, а в мене одна – та й та біла щодня. (У наших хазяйок по сто сорочок, а в мене одна – та й та біла щодня).
3. чеш Хо очкурсор тима – не батре тиспа. (Хочеш сорочку мати – не треба спати).

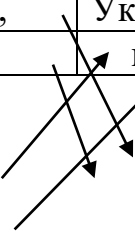
III. Зупинка «Завдання з бабусиної скрині». Вчитель. Молодці! Щоб знайти наступні конверти із завданнями, вам потрібно відгадати, що в бабусиній скрині? ВИШИВАНКИ. IV. Підсумок уроку. Домашнє завдання. Читати і переказувати текст. Підготувати розповідь «Вишиванки у твоїй родині».

Урок 3. Патріотичний квест-урок. Тема: «Україна різноманітна». Мета: формування мовленнєвої і комунікативної компетентності; розвивати інтерес до народних звичаїв та обрядів, пов'язаних із квітами. Хід квест-уроку. Вчитель. Привіт усім, хто не любить сумувати, нудьгувати, хто знає багато і хоче про це

розказати. Вітаємо всіх на патріотичному квесті «Україна різноманітна». Умови та правила гри: 1. У грі беруть участь 4 команди по 6 учасників. 2. Кожна команда отримує карту на якій позначено станції. 3. Учасники зобов'язані пройти по черзі усі станції. 4. На кожній станції будуть різні завдання. Після кожного виконаного завдання, команда отримує один елемент українського віночка (квіти: ромашка, мак, волошка, сонях; жовту і синю стрічки) і наклеєну наклейку в карті, яка буде означати, що станцію успішно пройдено. 5. Команда, яка найшвидше збере усі елементи українського віночка буде переможницею. 6. Наприкінці гри, команди разом з ведучими на стенді викладають український віночок з тих квіток, які отримали на кожній станції після виконаного завдання.

Вчитель. Сьогоднішня наша гра присвячена дорогій Батьківщині, милій Україні, яку ми всі дуже любимо. Не можна уявити хлібне поле без його супутників – без чудових квітів: ромашок, волошок, маків, соняхів. І саме іменами таких чарівних квітів називаються наші команди. Прийшов час представитись командам. Капітани представляють свої команди. Капітан 1. Ми команда «Ромашки» (команда дружно декламує віршик). Ми ромашки – квіти милі, Пелюстки в нас білі-білі. В парах весело кружляємо, жовтим оком всім мигаємо. Вчитель розповідає про корисну лікувальну ромашку. Капітан 2. Ми команда «Волошки». Вчитель розповідає про лікувальні та магичні сили квітки. Капітан 3. Ми команда «Маки»... Вчитель. Мак – символ безмежності зоряного світу, здоров'я, краси; оберіг; персонаж українського фольклору. Капітан 4. Ми команда «Соняхи»... Вчитель. Соняшник - символ Сонця, праці й достатку, сили і добробуту. Соняшник символізує Батьківщину: як соняшник повертає за Сонцем свою голову, так і людина думкою, словом і ділом звернена до своєї Вітчизни. Близько 5000 видів рослин вплетені у різнобарвний вінок української флори. Предки віночки не тільки для краси носили, а й щоб зло відігнати. В народі існує дуже багато видів вінків і ми сьогодні теж сплетемо свій барвистий український вінок. А квіти для віночка ви отримаєте на кожній станції якщо виконаєте завдання. Отож розпочинаємо гру. 1. Станція «Розумнички». В якій державі ви живете? (в Україні). Яке місто є столицею України? (Київ). Яка найбільша річка України? (Дніпро). Що є символом держави? (герб, прапор, гімн). Велике зібрання творів Т. Шевченка. (Кобзар). Які кольори державного прапора України? (синій, жовтий). Найвищі гори України? (Карпати). Куш, оспіваний в українських народних піснях, символ дівочої вроди (калина). Розписане різноманітними символами яйце (писанка). Хліб та сіль на ньому - ознака гостинності українського народу (рушник). Сплетені в коло квіти, ним прикрашають голову (вінок). 2. Станція «Коштовності фольклору». (З'єднати прислів'я):

Батьківщина-мати,	Українська держава.
Всюди добре,	немає України.

Рідна земля – мати,	земний рай.
Рідний край –	умій за неї постояти!
Без верби і калини	а вдома найліпше.
Наша слава –	а чужа – мачуха.

3. Станція «Шифрувальник»: $\times \Delta + : \cap \infty \neq \cap - - \infty \Delta V : \cap \Delta \times - - - \geq \pm V - - - \infty \Delta$
 Ключ шифру:

Т	З	М	Д	Р	А	Е	Л	И	Я	О
\times	+	\cap	\forall	\geq	Δ	:	∞	---	\neq	\pm

Вчитель. Ось і підійшла до закінчення наша гра. Ви сьогодні всі старались Квітів стільки назбирали – сплетемо наш віночок! Учні розповідають вірш Л. Савчук про квіти, з яких складено віночок. Підсумок квест-уроку. Учні діляться враженнями про отримані знання на уроці. Нагородження переможців.

Урок 4. Тема: «Українська калина». Мета: формування комунікативної компетентності; вчити учнів передавати послідовно зміст зв'язного тексту, правильно будувати речення; збагачувати активний і пасивний словник учнів; розвивати увагу, зв'язне писемне мовлення; виховувати дбайливе ставлення до природи та прагнення знати й вивчати рідний край. Методи і прийоми. Творча робота, пошуковий, робота в парах, ігрові технології «Сторітелінг», РАФТ, мозковий штурм. Обладнання: мультимедійна презентація, ягоди калини. Хід уроку. Організаційна частина. Вчитель. Сьогодні у нас незвичайний урок. Вслухайтесь у чарівні звуки музики. Закрийте очі та подумайте, яка картина виникає в уяві? (слухання пісні про калину). Поетичні рядки. (Т. Шевченко). Актуалізація опорних знань учнів. Загадки. Як прийде весна в садочок – до лица білий віночок, ну а восени цій кралі приглянулися коралі. І червона, й соковита, Та гірка вона все літо. Припече мороз – вона Стала добра і смачна.

Гра «Шифрувальник». Розгадайте ключ і прочитайте криптограму

	1	2	3	4	5	6	7
А	Б	в	е	а	и	н	к
Б	р	з	т	У	л	м	ї

1А3А2Б 2А3А1Б1А5А 3Б4А 7А4А5Б5А6А5А – 6А3А6Б4А
 4Б7А1Б4А7Б6А5А. (Без верби та калини – нема України).

Гра «Римувальник». Повторіть прислів'я, назвіть останнє слово. Доберіть слова, подібні до слова України. Оголошення теми і мети уроку. Сьогодні на уроці ми будемо вчитися переказувати текст «Калина на рушнику», правильно

будувати речення, послідовно їх зв'язувати в тексті, дізнаємося про калину як рослинний символ України. Робота з мовним матеріалом. Слово вчителя. Детальний переказ – це такий переказ, у якому передаються всі моменти, які можуть запам'ятатись. У викладі зберігаються специфічні вирази, конструкції, звороти, зміст тексту. Такий переказ збагачує мовлення новими словами та зворотами, образними висловами, зміцнює пам'ять, виробляє навички послідовного викладу. Довідкове бюро. Цікаво знати, що...Калина – це кущ та його ягоди. Давньослов'янське слово. Назва могла бути дана кущу за тією прикметою, що він росте на вологому ґрунті. Допускають і думку, що це слово пов'язане з дієсловом «калити», що означає «червона», «калена ягода». Легенда про походження назви калини. Мозковий штурм. Що ти знаєш про калину? Де росте калина? Як використовують калину? Робота в парах «Склади прислів'я». Похолодніло, риба не ловиться, калина у цвіт вбирається. Любуйтеся калиною, коли цвіте, а дитиною - коли росте. Заливається, як соловейко на калині. Дівчина, як у лузі калина. Вибери собі дівку, як калинову гілку. Мова солов'їна, мова калинова. У лузі калина з квіточками, неначе матуся з діточками. Стоїть у дворі дівонька, як над ставом калинонька. Без верби та калини нема України. 5. Фізкультхвилинка. Робота над переказом («Сторітелінг», РАФТ). Читання тексту. Калина на рушнику. Визначення теми і головної думки тексту. Словникова робота. Пояснення лексичного значення слів: здавна (у далекому минулому, за давніх часів); бує (гарно, буйно росте; пишатися, розкошувати); пишається (бути сповненим гордості за щось); кетягами (нагромадження плодів або квітів на одній гілці); цілющі (лікувальні, корисні, сприятливі для повернення здоров'я). Пояснення граматичного значення слів: здавна, блищить, бує, відтворити, цілющі, гордість. Пояснення вживання розділових знаків при однорідних членах речення. Аналіз тексту за питаннями: а) Яку красу здавна помічали люди, чому вони намагалися відтворити цю красу? Які узорі мали рушники? Який узор користувався найбільшою любов'ю і повагою? Що є гордістю для господині? Чому саме калина була такою шанобливою? Чим корисна калина для людини? б) Знайдіть у тексті слова, вжиті у переносному значенні і поясніть їх. Колективне складання плану переказу («Сторітелінг»). Спостереження людей за красою природи. Відтворення спостережень у народній творчості. Калина на рушниках – гордість господині. Калиновий кущ – прикраса подвір'я. Цілющі властивості калини. Усний переказ тексту за планом. Самостійна робота. Написання переказу. Перевірка написаного. Підсумок уроку 1. Акрівірші.

Красива і корисна, Аж до морозів кисла. Листя різьблене Й яскраво-червоне Намисто між листям. А разом, калина – символ України!	Корисна рослина, Але гіркувата, Лікуються нею Й збирають на свята. Наречений – у вінок, А ще – в смачний пиріжок.
--	--

Урок 5. Тема: «Квітуча весна». Мета: формування комунікативної компетентності; вдосконалювати уміння знаходити прикметники в тексті, правильно вживати їх у мові, визначати рід і число прикметників; встановлювати зв'язок між іменником і прикметником, збагачувати словниковий запас учнів; вчити спостерігати, будувати міркування; виховувати любов до природи, до праці, охайність, культуру письма; розвивати зв'язне мовлення, каліграфічні навички. Обладнання: таблиця-схема, ілюстрований матеріал на тему «Берізка на галявині», довідкове бюро, картки, малюнки весняних квітів, ребуси. Хід уроку. 1. Організація класу. Всі почули ви дзвінок – він покликав на урок. кожен з вас приготувався, на перерві постарався. Тож і ми часу не гаймо, урок наш розпочинаймо. 2. Створення атмосфери уроку (звучить музика, вчитель читає вірш про весну). Запитання. Чому саме весна завітала до нашого класу? (стало тепліше, розтанув сніжок, прилітають перші птахи, з'явилися котики на вербі). Весна пропонує нам, подорожуючи весняним лісом, повторити вже вивчений граматичний матеріал. 3. Хвилинка каліграфії: (запис в зошиті числа). Який перший звук чується у слові «весна»? Запишіть з'єднання, як на дошці? Вв вв ввв ве ес ен есна Весна веснянка весняний Весняний день як рік годує. - Хто помітив, яке слово зашифроване? - Що ви знаєте про звук [в]? (приголосний, буває твердий і пом'якшений; дзвінкий; на письмі позначається буквою в алфавіті займає третє місце; в - буває окремим словом-прийменником і пишеться з словами окремо; буває префіксом, і пишеться разом (вночі, вдень). Як назвати записані слова? (спільнокореневі). Доведіть. Який корінь? Серед записаних слів знайдіть прикметник і розберіть його за будовою (перевірка – весняний). Чому саме це слово розбирали за будовою? (це прикметник, вказує на ознаку, відповідає на питання який?) Наприклад: день (який) весняний. Як ви розумієте зміст прислів'я? Визначення теми і мети уроку. Вправи на визначення роду і числа прикметників. Над якою частиною мови ми будемо працювати? (прикметник). П'ять учнів прошу підійти до мого столу і обрати завдання. Усна відповідь. Яка частина мови називається прикметником? За чим змінюються прикметники? А іменники? Які закінчення? З якою частиною мови найчастіше зв'язаний прикметник у реченні? Яким членом речення найчастіше виступає прикметник? Тест 1 (у зошиті). Утворіть з окремих слів речення: 1. Береза, красиве, дерево, дуже. 2. Білий, стовбур, у, листя, зелене, неї, і. 3. Падають, зернятка, берези, з, крилаті. 4. Землі, вітерець, їх, по, розносить. 5. З, кожної,

виросте, деревце, зернини, нове. Підкресліть головні члени у 4-му реченні. 3. Самостійно біля дошки виписати з вірша прикметники з іменниками; визначити рід і число. Срібний дощ. Дощ весняний, сонячний, не осінній, не дрібний, дощ пахучий, польовий – зовсім наче срібний. 4. Прийшла весна – і золотисті упали з неба промінці, і враз прокинувся ліс тінистий, зраділи пташки лісові. Гра «Який? Яка? Яке? Які?» (визначити рід, число прикметника). Що треба знати, щоб успішно працювати? (закінчення прикметника). Вчитель називає іменник, учні придумують прикметники до нього, визначають рід, число. Не забудьте, що ми у весняному лісі. День (теплий, сонячний, весняний) – ч.р. Сонце (тепле, яскраве, золоте) – с.р. Квітка (ніжна, блакитна, біла, весняна) – ж. р. Струмок (веселий, дзвінкий, гомінкий) – ч. р. Берізка (струнка, білокора, зелена, кучерява) – ж.р. Як ви визначили рід прикметника? (по закінченню). Гра «Скажи навпаки». Придумати антоніми і визначити рід і число. Гарячий-холодний (ч.р.). Перший-останній (ч.р.). Чорний-білий (ч. р.). Веселі-сумні (мн.) не визначається. Гірке-солодке (с.р.). Висока-низька (ж.р.). Гарна-погана (ж.р.). Теплий-холодний (ч.р.). Хто не зміг? Кому дуже важко? Вчитель. Добре працювали, час перевірити роботу товаришів. Хто бажає перевірити роботу товариша? Над якою темою ми працюємо сьогодні? Творча робота. А як називається перший місяць весни? Ребус. (Березень). А як ви гадаєте, чому він так називається? (від слова береза). Довідкове бюро: Саме так. Взимку береза «спить» дуже чутливо, а навесні, як тільки пригріє сонечко, вона перша прокидається, відгукується на поклик і ласку весни, розкриває свої бруньки. Ось тому перший місяць весни називається березень. За якими ознаками ви змогли відрізнити ці дерева від інших? (білий стовбур). Загадка: Має плаття зелененьке, гнучкі ніжні віти, білі ноги, стан тоненький, як її звати? (берізка). Якими словами ви б описали берізоньку? (молода, висока, струнка, ніжна, тонка, білокора, кучерява, зелена) – ж.р. Довідкове бюро: В Україні найпоширеніші два види берези – бородавчаста, пухнаста. Наші берізки називаються бородавчастими, оскільки кора покрита дрібненькими бородавочками, що зберігаються протягом двох років. Давайте пригадаємо органи рослин. (корінь, цвіт у берези? (сережки). Бюро. Сережки – це зібрані дрібні квіти берези. Під час цвітіння вони виділяють багато пилку, який розноситься вітром. Бджоли з бруньок берези беруть речовини для бджолиного клею-прополісу. Складемо за опорними реченнями розповіді під назвами («Сторітелінг»): «На галявині взимку». «Літо на галявині». «Галявина восени». Бажаючі складають віршик про березу. Опорні слова. Берізка – висока, струнка, тендітна, білокора, молоденька, ніжна, кучерява, тремтлива. Віти – тонкі, гнучкі, кучеряві, довгі, зелені, розкішні, золотисті, голі. Стовбур – стрункий, високий, тонкий. Вірші дітей. Берізка. На галявині берізонька стояла Вона ясне сонечко стрічала. У берізки платтячко біленьке, А листочки в неї зелененькі. Берізонька. Берізонько, берізонько, стоїш ти на поляні у білім сарафані. зелені твої кіски розчісує

вітрисько (діти декламують). 7. Фізкультхвилинка. Перебудова тесту. Коментоване письмо. Настала весела (ж.р.) весна. Сонце лле на землю тепле (с.р.) проміння. Продовження тексту на дошці. Важкі хмари пливуть по небу. Сердитий вітер гойдає віти дерев. Жовте листя тріпотить на вітрі. Прочитайте продовження тексту. Висловіть свою думку. Знайдіть у кожному реченні слова, які треба змінити. Яке значення мають ці слова? Як називаються (прикметниками) (л..генькі, ласкав..й, з..лене). Поясніть написання цих слів. Запишіть, що одержали (звучить музика). Загадковий диктант. Квіти запрошують нас до себе в гості і пропонують погратися в гру «Відгадай квітку». Запишіть відгадки і до них підберіть прикметник, визначить рід. 1. Він маленький, він біленький має ніженьку тоненьку сповіщає рідний край: Гей, весна прийшла, стрічай! (підсніжник). Я найперший зацвітаю синім цвітом серед гаю, відгадайте, що за квітка, бо мене не стане влітку (пролісок). Із зеленої сорочки що зіткнув весною гай, білі дивляться дзвіночки, як зовуть їх – угадай (конвалії). Мов маленьке сонце, квіточка оця, вся вона у жовтих сяє промінцях (кульбаба). Підсумок. Учні зачитують твори. Яка весною квітка найкраща? Підсумок уроку. Рефлексія. Чому вчилися на уроці? Хто думає, що добре навчився? А хто ще має труднощі? У вас є можливість себе перевірити. Перфокартки (ч.р., ж.р., с.р.). Ось і прозвенів дзвінок – закінчився наш урок.

Додаток Д

Виховна година з метою формування комунікативної компетентності в учнів ЕК

Тема «Етичні правила спілкування». Мета: формування комунікативної компетентності, морально-етичне виховання. Пам'ятка «Формули мовленнєвого етикету». 1. Обов'язково вживати в діалозі ввічливі слова: будь ласка, шановний, дякую, вдячний, спасибі, прошу, будьте ласкаві, тощо. 2. Уживати українські слова-звертання (кличний відмінок) зі словами: пане, пані, добродію, шановний. 3. Дотримуватись норм літературної мови. 4. Тон голосу під час ведення діалогу повинен бути емоційним, доброзичливим. 5. Користуватися жестом, мімікою відповідно до змісту розмови. Пам'ятка «Правила спілкування». 1. Уважно, зацікавлено і доброзичливо вислуховуй запитання співрозмовника. 2. Не перебивай співрозмовника ані словом, ані жестом, ані

мімікою. 3. Перш ніж підтримати розмову, поміркуй над питанням, подумки сформулюй речення (відповідь чи питання), а потім говори чітко і виразно. 4. Дотримуйся норм мовленнєвого етикету, літературної мови, користуйся алгоритмами, що пропонує вчитель. Пам'ятка «Правило розмови по телефону».

1. Привітатися. Звернути увагу на форму звертання.
2. Відрекомендуватися. Назвати причину дзвінка.
3. Запитати те, про що необхідно дізнатись.
4. Подякувати за здобуту інформацію.
5. Попрощатись.

Правила, які слід дотримуватися під час інтерв'ю.

1. Привітатися. Звернути увагу на форму звертання.
2. Відрекомендуватися. Назвати тему інтерв'ю.
3. Повідомити ім'я особи, в якій береться інтерв'ю.
4. В мовленні використовувати ввічливі слова.
5. Відповіді повинні бути повними.
6. Подякувати за здобуту інформацію.
7. Попрощатись.

Практичні вправи та ігри. Вправи на формування навичок діалогу. Доповнення пропущених реплік діалогу. Розмова сина з батьком, що повернувся з риболовлі. Завдання. Доповніть репліки: Тату, куди ти сьогодні їздив рано-вранці? ... І яку рибу ти там піймав? ... А шукає бачив? ... А чого ж її немає у відрі? Створення діалогу за аналогією до зразка, але в іншій ситуації. Вчитель запитує в учениці: Марино, чому ти вчора не прийшла до школи? Бо погано почувалася. А сьогодні як ти почуваєшся? Добре. Завдання. Створіть діалог за зразком (але цього разу вчитель ставить учениці запитання про відсутність домашньої роботи, про запізнення на урок тощо). Складання діалогу на певну тему до заданої ситуації. Завдання. Складіть діалог у парі. Ситуація: ви прийшли до аптеки, вам необхідно поговорити з аптекарем. Мета спілкування – дібрати ліки від застуди. Завдання. Складіть діалог, замінивши мету спілкування. Мета спілкування – дізнатися про правила застосування гірчичників. Рефлексія (підсумок). Що стимулювало вас до висловлювання своєї думки? спілкування? виявити творчість? Що заважало?